

A2001:004

Den nya ekonomin

*- en studie med regionalt perspektiv
utifrån debatten och litteraturen*

Den nya ekonomin

*- en studie med regionalt perspektiv
utifrån debatten och litteraturen*

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier

Box 4, 831 21 Östersund

Telefon: 063 16 18 70

Telefax: 063 16 18 80

E-post: info@itps.se

www.itps.se

För ytterligare information kontakta: Lisa Pettersson

Telefon: 08 456 67 36

E-post: lisa.pettersson@itps.se

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Kapitel 1 Inledning	9
Bakgrund.....	9
Syfte, avgränsningar och tillvägagångssätt	9
Disposition.....	10
Kapitel 2 Sveriges ekonomiska utveckling under två sekel	11
Ekonominns historiska utveckling är regelbunden	11
Ångmaskinen och järnvägen lade grunden för industrisamhället.....	12
Elektriciteten möjliggjorde industrisamhällets genombrott	13
Stora likheter mellan de industriella revolutionerna	16
Sammanfattning om de industriella revolutionerna	17
Kapitel 3 Vad innebär den nya ekonomin?	19
Minst tre synsätt på den nya ekonomin	19
Inga generella ökningar i ekonomisk tillväxt	20
Skiftande förklaringar till produktivitetsoökningar	23
Ökad globalisering?	24
Tjänstesamhället – inget nytt	25
Kunskap och ny teknik viktiga i tjänstesamhället	27
Sammanfattning om innebörden av den nya ekonomin.....	28
Kapitel 4 Effekter av den nya ekonomin	29
Nya förutsättningar för företag och individer	29
Regionala obalanser kvarstår	30
Positiva effekter av ny teknik tar tid	31
Svårt att fastställa IT:s effekt på produktivitet.....	32
Sammanfattning om den nya ekonomins effekter	33
Kapitel 5 Tillväxtens drivkrafter i den nya ekonomin	34
Humankapitalet grunden till allt	34
Innovationsarbete skapar tillväxt.....	35
Användning av IT viktigt verktyg bakom tillväxtprocesser.....	36
Samverkan skapar dynamik och flexibilitet	36
Socialt kapital en allt viktigare faktor för lokal tillväxt	38
Företagande viktig faktor bakom tillväxt och sysselsättning	39

Flexibilitet och lärande – mantra i den nya ekonomin	40
Sammanfattning om tillväxtens drivkrafter	41
Kapitel 6 Diskussion med ett regionalt perspektiv	42
Kunskap – en strategisk tillgång	43
Dra nytta av varandras kunskaper!.....	45
IT överbryggar inte alla avstånd	46
Lokala miljöer kan inte kopieras.....	47
Ökat antal företag – inte så lätt i praktiken	47
Sammanfattning av diskussionen.....	48
Litteraturförteckning.....	50

Förord

Omvälningar i ekonomin under de senaste decennierna har gett upphov till en diskussion om nya förutsättningar i både ekonomin och samhället. Informationsteknik, globalisering och kunskap har stått i fokus för diskussionen. Vissa anser att förnyelsen har varit så omfattande att det är befogat att tala om en ny ekonomi och att det i denna ekonomi råder andra principer än i den gamla industriella ekonomin.

Rapporten ger en överblick över ett antal aktuella studier och debattinlägg kring det som kommit att kallas den nya ekonomin. Utifrån studierna och debatten fokuseras dagens drivkrafter för ekonomisk tillväxt och vad dessa drivkrafter kan innebära för Sveriges regioner.

Rapporten har utarbetats av Lisa Pettersson med början på Nutek och sedan januari 2001 på Institutet för tillväxtpolitiska studier, ITPS. Elin Landell, Nutek var projektledare fram till årsskiftet. Värdefulla synpunkter har inkommit från Anders Bergquist, Nutek samt Gunilla Almqvist och Mårten Hultin, ITPS.

Östersund i juni 2001

Sture Öberg
Generaldirektör

Sammanfattning

I dag är det många som talar om ”den nya ekonomin” och ämnet kretsar då kring informationsteknik, kontinuerlig ekonomisk tillväxt, nätverk, kunskap, globalisering och så vidare. Den nya ekonomin har blivit ett allmänt begrepp, men utan tydlig innebörd. Syftet med denna rapport är att ge en överblick över ett antal aktuella studier och debattinlägg kring det som kommit att kallas den nya ekonomin. Utifrån studierna och debatten fokuseras dagens drivkrafter för ekonomisk tillväxt och vad dessa drivkrafter kan innebära för Sveriges regioner. Bakgrunden till denna studie är behovet av ett kunskapsunderlag för vidare arbete med de regionala tillväxtavtalen.

Under mer än 200 år har de stora teknologiska genombrotten i stor utsträckning styrt den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Dessa genombrott har varit av sådan karaktär att de fått konsekvenser för hela samhället. Under den första industriella revolutionen förändrade ångmaskinen förutsättningarna för industrin och denna sektor började växa kraftigt. Den andra industriella revolutionen, med elektriciteten som omvälvande innovation, innebar att nya tjänstesektorer utvecklades. Dynamik och tillväxt koncentrerades till de större städerna. Under den tredje industriella revolutionen var det elektroniken och informationstekniken som stod i centrum. Industrin backade markant och hamnade i en djup kris, i stället fick tjänstesektorerna allt större betydelse. Under alla de tre revolutionerna har den ekonomiska utvecklingen sett likartad ut med avseende på kriser, omvandlingar, perioder av hög tillväxt etc. Detta faktum är en historisk lärdom som kan utgöra en viktig grund i en diskussion kring det som i dag kallas den nya ekonomin.

Ekonomin är egentligen alltid ny. Det inträffar kontinuerligt förändringar som inte går att förutspå. Det finns i grova drag tre synsätt om vad som karakteriserar det som kommit att kallas den nya ekonomin. För det *första* hävdar många att det mest påtagliga är att hög och stabil tillväxt kan råda samtidigt som inflationen är låg. Den mer extrema falangen av detta synsätt menar att den nya ekonomin kan komma att innebära slutet för konjunkturvariationerna. Ett *andra* synsätt förknippar den nya ekonomin med ökande liberalisering, avreglering och globalisering. Ett *tredje* synsätt är att den nya ekonomin karakteriseras av ett helt nytt tjänste- och nätverkssamhälle där kunskaper står i fokus. Utvecklingen har en tydlig teknisk bas som är kopplad till informations- och kommunikationstekniken. Dessa synsätt är inte ömsesidigt uteslutande vilket gör att många kännetecknar den nya ekonomin utifrån alla tre karaktäristika.

Vid sidan av dessa kännetecken har diskussionen kring den nya ekonomin fokuserat på de underliggande drivkrafterna för tillväxt och huruvida dessa har förändrats. Ett flertal studier kring den nya ekonomin är i stort ense om att tyngdpunkterna ligger på humankapital, innovationer, ny teknik, samverkan, lokal miljö och entreprenörskap.

Drivkrafterna i den nya ekonomin är i viss mening generella, men det utesluter inte att enskilda regioner kan arbeta utifrån dessa för att möta nya situationer och nya utmaningar. Olika regioner står emellertid inför olika möjligheter, men också olika svårigheter, och alla har olika förutsättningar. Regionerna måste utgå från sina unika förutsättningar när det gäller att hitta framtidens framgångskoncept.

Kunskap är och har i princip alltid varit, en viktig faktor bakom ekonomisk tillväxt och utveckling. Kunskap är företagets viktigaste tillgång och detsamma gäller för regionerna. För att en regions företag ska kunna bidra med sin fulla potential till den ekonomiska tillväxten måste regionerna kunna attrahera kompetent arbetskraft. Det är också viktigt att det finns förutsättningar för spridning av kunskap. Rörlighet av människor och inflöde av kunskap utifrån blir då centrala faktorer. En region kan inte fungera framgångsrikt om den är isolerad från omvärlden. Samtidigt visar studier och erfarenheter att den lokala miljön är av central betydelse för all sorts utveckling - global överblick måste kombineras med lokal inblick.

Mycket forskning pekar på vikten av ett stort företagsbestånd för att främja regional tillväxt och utveckling. En region som vill öka sitt företagsbestånd hamnar lätt i ett moment 22; för att attrahera företag krävs tillgång till kompetent och relevant arbetskraft och för att attrahera denna arbetskraft krävs attraktiva arbetstillfällen. Men annan forskning visar att det kanske inte är nystartade företag som är den enda nyckeln till tillväxt. Det gäller då att inte bara lägga kraft på att försöka få nya företag att etablera sig i regionen utan också försöka underlätta för utveckling av de företag som redan finns i regionen.

Samverkan mellan olika företag och sektorer är i princip avgörande för dynamik och tillväxt i ekonomin. Det är viktigt att försöka stimulera mindre företag att delta i samverkansrelationer med större företag och universitet så att även småföretagen får del av kunskapsmiljöerna och kompetensen i både högskoleforskningen och storföretagens FoU. Samverkan av mer informell karaktär är också av vikt. Lyckad samverkan bygger till stor del på att hitta rätt samverkanspartner och att inte bara fokusera på nätverk i den egna regionen utan även lyfta blicken utåt. Samverkan är givetvis även viktig mellan större enheter som regioner och nationer.

För att IT:s positiva effekter ska kunna slå ut till fullo är det viktigt att tekniken sprids till så många användare som möjligt. Det gör att användningsområdena för tekniken blir fler. Det är dock inte tillgången på tekniken som i sig ger positiva tillväxteffekter utan hur den används. Här blir det viktigt att sprida kunskap och skapa incitament för utbildning och kompetenshöjning. Informationsteknikens avståndsminskande potential verkar inte ha realiserats. Tvärtom visar utvecklingen hittills att tekniken har haft en centraliserande effekt och flyttströmmar från storstäderna lyser med sin frånvaro. Ofta bor inte människor i de större städerna bara för att de måste och inte har möjlighet att jobba på annan ort. Det finns så mycket mer som styr en individs val av bostadsort. För mer perifera regioner ligger därför utmaningen i att skapa attraktiva livsmiljöer med andra medel.

I gamla industriregioner kan traditioner, socialt kapital och institutioner verka som hinder och trögheter i en omvandlingsprocess från industritillverkning till mer tjänstebetonad verksamhet. Utmaningen blir att förändra produktion, institutioner och även det sociala kapitalet i den mån det går, efter de nya förutsättningarna. De regioner som misslyckas blir de som har för få tillgångar för att klara sig i konkurrensen och de som inte förmår organisera och nyttja sina tillgångar på ett sätt som gör att de kan dra fördelar av de tillgångar de redan har. Att kopiera andra regioners framgångskoncept är

oftast omöjligt. Därför ligger utmaningen i att se vilka förutsättningar just den egna regionen har och att agera utifrån dessa.

Kapitel 1 Inledning

Bakgrund

I dag är det många som talar om ”den nya ekonomin” och ämnet kretsar då kring informationsteknik, kontinuerlig ekonomisk tillväxt, nätverk, kunskap, globalisering och så vidare. Den nya ekonomin har blivit ett begrepp utan tydlig innebörd. En hårddragning av begreppet ger möjlighet till en första invändning: ekonomin är alltid ny. Vi har aldrig vetat något säkert om framtiden mer än att tiderna förändras och så även ekonomin. En andra invändning mot begreppet är att vi arbetar för vårt uppehälle precis som vi alltid gjort, vi köper och säljer, vi bedriver handel med varor och tjänster och vi kommunicerar med varandra precis som vi alltid gjort. Men ändå hävdar många, både politiker, tjänstemän, branschfolk och forskare, att något nytt hänt i ekonomin. Kunskap ökar i betydelse, globaliseringen innebär nya förutsättningar, nätverken blir centrala, tekniken utvecklas snabbare etc.

I utrednings- och forskarsammanhang samt i media talas det om att individer, företag, regioner och nationer måste agera på ett eller annat sätt, men oftast nytt, i den nya ekonomin. Det skulle då innebära att alla står inför helt nya typer av möjligheter, förutsättningar och problem. Individerna måste hela tiden uppgradera sina kunskaper och vara beredda att lära om och lära nytt. Företagen måste komma med nya idéer som leder till nya produkter och tjänster, lära sig att använda ny teknik på ett ändamålsenligt sätt och attrahera kompetent arbetskraft. Regionerna måste ha ett dynamiskt lokalt näringsliv med allt vad det innebär, företagsamma invånare och anpassningsförmåga. Nationerna måste ha en hög grad av teknisk kompetens, specialiserade kluster och konkurrenskraftiga företag.

Bakgrunden till denna studie är behovet av ett kunskapsunderlag inom ämnet den nya ekonomin för det fortsatta arbetet med de regionala tillväxtavtalen. Nutek har inbjudit de regionala partnerskapen till ett gemensamt kompetens- och utvecklingsarbete. Fyra fokusområden har tagits fram tillsammans med partnerskapen – kluster, riskkapital, tekniköverföring och den nya ekonomin. För varje område har en handlingsgrupp tillsatts och målet är att ta fram en handlingsplan med förslag till och genomförande av gemensamma insatser de närmaste åren. Syftet med handlingsgruppen för den nya ekonomin är att underlätta genomförandet av de regionala tillväxtavtalen. Detta ska ske genom att höja kunskapen om den nya ekonomin och därmed skapa förutsättningar för en mer utvecklande andra omgång av tillväxtavtalen. Genom att den nya ekonomin beaktas och uppmärksammas är förhoppningen att nästa omgång av tillväxtavtalen ska vara mer tillväxtfokuserade och nytänkande än den första.

Syfte, avgränsningar och tillvägagångssätt

Syftet med föreliggande rapport är att ge en överblick över ett antal aktuella studier och debattinlägg kring det som kommit att kallas den nya ekonomin. Utifrån studierna och debatten fokuseras dagens drivkrafter för ekonomisk tillväxt och vad dessa drivkrafter kan innebära för Sveriges regioner.

Åsikterna om huruvida den nya ekonomin existerar eller inte går isär. De olika synsätten grundar sig i mångt och mycket på olika definitioner av vad som är den nya ekonomin. Bland dem som anser att den existerar finns i sin tur andra

meningsskiljaktigheter, till exempel rörande dess påverkan på den ekonomiska tillväxten eller om den nya ekonomin överhuvudtaget ska sökas på det makroekonomiska planet. En rad framstående forskare och utredare har olika ståndpunkter beträffande existensen av den nya ekonomin och dess innehåll. Det vore en övermäktig uppgift att i denna korta litteraturstudie komma fram till om den nya ekonomin finns eller inte. Detta är inte heller denna studies primära intresse. För att nå en slutsats i det hänseendet krävs en djupare teoretisk genomgång och även en omfattande och mer empiriskt inriktad undersökning. Inom ramen för denna studie diskuteras i stället dagens situation och de förutsättningar som följer med den, oavsett om dessa kan definieras som orsakade av en ny ekonomi eller inte.

Påståendet att vi står inför något nytt kan tolkas olika och beror till stor del på hur man definierar ordet "nytt". Är det något som aldrig tidigare skådats eller är det i själva verket en annan form av något redan existerande? Redan de gamla grekerna tvistade om denna fråga och en diskussion om den nya ekonomin blir med utgångspunkt i ordet "ny" en filosofisk diskussion i stället för en utvecklingsinriktad. Men i rapporten används genomgående "den nya ekonomin" eftersom det är ett etablerat begrepp, trots dess diffusa innebörd. "Den nya ekonomin" används därför enbart för att referera till "dagens ekonomi"; en ekonomi som är starkt internationaliserad där informationstekniken spelar en central roll och humankapitalet är företagets viktigaste tillgång. Ingen värdering läggs i ordet "ny".

Denna litteraturstudie har genomförts på Nuteks enhet för näringspolitiska analyser och har efter årsskiftet 2000/2001 slutförts på Institutet för tillväxtpolitiska studier. Rapporten har gjorts på uppdrag av Nuteks tillväxtavtalskansli och riktar sig till handlingsgruppen för den nya ekonomin och de regionala partnerskapen. Materialet har valts med utgångspunkt i ett önskemål att täcka ett vidare spektrum av åsikter från både forskare och utredare, såväl svenska som utländska. Valet av källor har dock i stor utsträckning fallit på kända svenska forskare eftersom avsikten med rapporten är att studera de svenska regionerna i den nya ekonomin.

Disposition

I *kapitel 2* följer en redogörelse för Sveriges ekonomiska utveckling från den första industriella revolutionen, som inleddes ca år 1790, till dags dato. Detta kapitel avser att fungera som en jämförelse, en sorts referensram till hur ekonomin ser ut i dag. *Kapitel 3* tar sedan upp dagens ekonomiska situation i termer av synpunkter på vad som är den nya ekonomins kännetecken. Möjliga effekter av den nya ekonomin behandlas i *kapitel 4*. Därefter följer *kapitel 5* som försöker reda ut vilka de övergripande drivkrafterna för tillväxt är i den nya ekonomin. *Kapitel 6* slutligen, innehåller slutsatser och en diskussion kring den nya ekonomins drivkrafter ur ett regionalt perspektiv.

Kapitel 2 Sveriges ekonomiska utveckling under två sekel

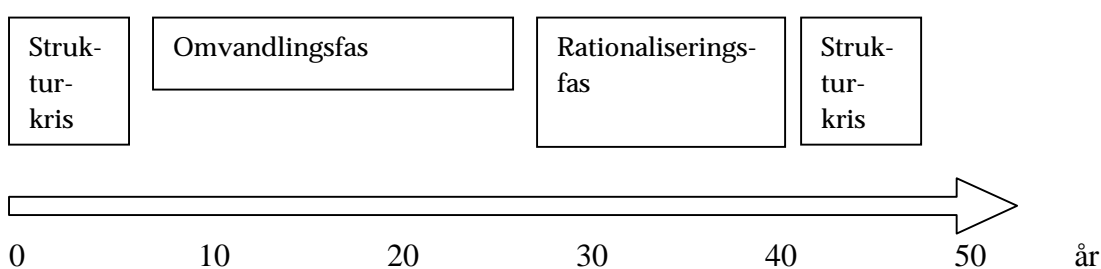
Ekonomins historiska utveckling är regelbunden

Sveriges ekonomiska historia uppvisar ett tämligen regelbundet mönster av olika ekonomiska faser. Till exempel visar det sig att teknologiska förändringar har kommit med cyklisk regelbundenhet. I slutet av 1700-talet kom ångmaskinen, under andra hälften av 1800-talet kom järnvägen, i början på 1900-talet elektrifieringen, lite senare bilarna och i slutet av 1900-talet datorerna. Dessa genombrott har återkommit i perioder om ca 40-50 år. Deras betydelse för tillväxt och utveckling har varit central.

Teknologiska förändringar har alltid medfört att ekonomin vuxit starkt trots att mönstret inte är helt entydigt. Ekonomin har emellanåt störts av olika chocker såsom krig, men under ytan kan ett samband skönjas mellan teknologiska genombrott och ekonomisk tillväxt. Teknikskiftena påverkar i regel tillväxten på två sätt. Dels ger de upphov till nya branscher, dels ger de effektivitetsvinster i de etablerade branscherna.¹

Strukturcykeln mellan dessa teknologiska genombrott delar Schön (2000) in i olika faser. En strukturcykel varar i sin helhet ca 40-50 år.² Inom dessa ser man kortare cykler såsom vanliga konjunkturcykler samt så kallade investeringscykler vilka innebär ökade investeringar. En strukturcykel börjar med en kris. Den varar i ca 5 år och beror på utslagning inom det ineffektiva produktionssätt som råder. Men under denna kris förbereds nya tekniker och krisfasen övergår till en omvandlingsfas som varar 20-25 år. Denna fas innebär anpassningar och kompletteringar till den nya tekniken. Sedan kommer resultatet av omvandlingen och produktiviteten ökar under 10-15 år i en rationaliseringsfas. Då ökar också konkurrensen och lönsamheten i företagen sjunker. Därför uppstår så småningom en produktionskris igen, ofta med hög arbetslöshet vilken uppstår då ny teknik utmanar den gamla. Därefter börjar det om med ännu en period då ny teknik söker fotfäste i ekonomin. Hela förloppet illustreras i *diagram 2.1*.

Diagram 2.1 Strukturcykeln 50 år

Strukturcykeln kan observeras under alla de perioder som kan kallas för den första, andra respektive tredje industriella revolutionen. Freeman & Perez uttrycker det i stället som fem olika teknisk-ekonomiska paradigmen, men dessa sammanfaller i stort med indelningen i tre industriella revolutioner. Det första paradigmet, den tidiga industrialismen, var baserad på mekanisering och textilindustri, det andra på ångkraft och järnvägar, det tredje på elektricitet och tung industri och det fjärde på

¹ Eklund (1999)

² Schön (2000)

massproduktion och bilindustri. Det femte teknisk-ekonomiska paradigmet är det som bygger på datateknik, mikroelektronik och telekommunikation, det vill säga informationsteknik.³

Ångmaskinen och järnvägen lade grunden för industrisamhället

Under den första industriella revolutionen, som inleddes omkring år 1790, stod ångmaskinen i centrum. Den hade egentligen uppfunnits i början av 1700-talet men var då mycket bränslekrävande. Med Watts innovationer i slutet av seklet förbättrades dock ångmaskinen radikalt och användningsområdena blev fler.

Under andra hälften av 1700-talet hade sysselsättningen börjat minska inom jordbruket till förmån för framför allt textilindustrin. England var den ledande nationen. När ångmaskinen slog igenom började textilindustri, maskintillverkning och gruvsdrift allt mer följas åt i utvecklingen eftersom dessa industrier snabbt blev beroende av den nya tekniken. Från 1820-talet kom effekterna av den engelska industriella revolutionen att märkas i hela Europa. Nu skapades utrymme för vidare industriell och ekonomisk utveckling, vilket ledde till den andra stora innovationen efter ångmaskinen, järnvägen. Den hade uppfunnits i början på 1800-talet men det var först vid seklets mitt som järnvägen började ingå i nya sammanhang. Inte minst stålindustrin bidrog till att järnvägar av bättre kvalitet kunde byggas och att ångmaskiner, som drev loket, kunde tillverkas effektivt i verkstadsindustrierna. Kombinationen järnvägar, stålproduktion och verkstadsindustri skapade ett expansivt utvecklingsblock. Med denna nya tunga industri och infrastruktur fick industrialiseringen ordentlig slagkraft i stora delar av Europa. Men de expansiva investeringarna i industrin mattades av i slutet av 1870-talet och en djup kris följde.

I Sverige innebar 1800-talets första hälft en förändring mot en varaktig ekonomisk tillväxt med jordbruket i centrum. Industrin var ännu ganska liten. En industriell utveckling kunde dock märkas i och med att en växande andel unga människor gick till industrin. Den industriella produktionen skedde emellertid främst på landsbygden, så kallad protoindustrialisering, med hemindustri och hemslöjd under jordbrukets lågsäsonger. Det var främst i Sjuhäradsbygden i Älvsborgs län som denna protoindustrialisering var utbredd, men den var även vanlig i Ångermanland och Hälsingland. I andra regioner, som Skåne, Skaraborgs- och Östgötaslätterna samt Mälardalen, ökade i stället jordbruksproduktionen.

Det var hemindustrin som skapade förutsättningar för en mer omfattande industrialisering vilken fick genomslag vid mitten av 1850-talet. Den ekonomiska tillväxten ökade markant samtidigt som politiken fick en ny inriktning och institutionerna liberaliserades. Exporten av svenska naturresurser och enkla industriprodukter växte starkt, se *tabell 2.1*. Efter hand blev även den tunga industrin med järnvägar och stålindustri betydelsefull för den ekonomiska tillväxten. Men jordbruket förblev den dominerande sektorn med avseende på produktion och sysselsättning fram till början av 1900-talet.

---

³ Lundgren (1997)

Tabell 2.1 Årlig procentuell tillväxt inom industriexporten och industrin. Fasta priser.

Bransch	1850-1860	1860-1870
Export av industrivaror	3,8	8,3
Industri exkl. hantverk	4,0	3,3

Källa: Schön (2000)

Med den internationella högkonjunktur som inleddes på 1870-talet steg priserna våldsamt på svenska exportprodukter vilket gav ett stort inflöde av exportintäkter. Detta ledde till en rad investeringar både inom industri och infrastruktur och 1870-talets uppgång kom att utgöra Sveriges första stora industriella investeringsfas. Vändpunkten kom 1878 då det visade sig att de stora investeringarna inte kunde nå lönsamhet inom utlovad tid. Efter krisen följde ett drygt årtionde med rationaliseringar inom industri, jordbruk och infrastruktur.⁴

Elektriciteten möjliggjorde industrisamhällets genombrott

Den andra industriella revolutionen, då industrisamhället fick sitt verkliga genombrott, sköt fart i slutet av 1800-talet. I den första revolutionen var det ångmaskinen som stod i centrum, i den andra var det i stället elektriciteten som tog över. Kring denna nya teknik uppstod, precis som kring ångmaskinen, ny produktion som skulle påverka tillväxten under en lång tid framöver.

Under 1870-talet började man utnyttja starkströmsteknik genom innovationer som dynammaskinen och glödlampan. Produktionen kring starkströmstekniken kom att få stor genomslagskraft, särskilt i Sverige. Den medförde bland annat ökade möjligheter till skiftarbete, vilket krävde artificiell belysning. Användningsområdena för elektriciteten ökade med bland annat tekniken för elmotorer, förbränningsmotorer, smältugnar och elektrolys. Kring år 1890 upptäcktes sedan trefas växelström, vilken möjliggjorde att större mängder elektricitet kunde överföras längre sträckor. Nu kunde elektriciteten introduceras på allt fler områden.

Under den andra industriella revolutionen blev industrin mer teknikbaserad och ingenjörskunskaper och vetenskap fick allt större betydelse. Humankapitalet ökade i betydelse för företagen och tillväxten samtidigt som investeringar i kunskap och utbildning gav högre avkastning. Men det traditionella yrkeskunnandet började minska i betydelse beroende på de allt mer mekaniserade processerna. Men faktum är att kunskaps- och utbildningskraven onekligen ökade inom alla områden med början kring sekelskiftet 1800-/1900-talen.

De större svenska städernas invånarantal växte och stora resurser koncentrerades här. Skillnader mellan regioner blev allt större, vilket kom att medföra politiska och ekonomiska spänningar. De nya tjänstesektorerna var i hög grad knutna till storstäderna, men även industrin förlades i större utsträckning till städerna och den omfattande hemindustrin, som var vanlig under den första industriella revolutionen, minskade. I

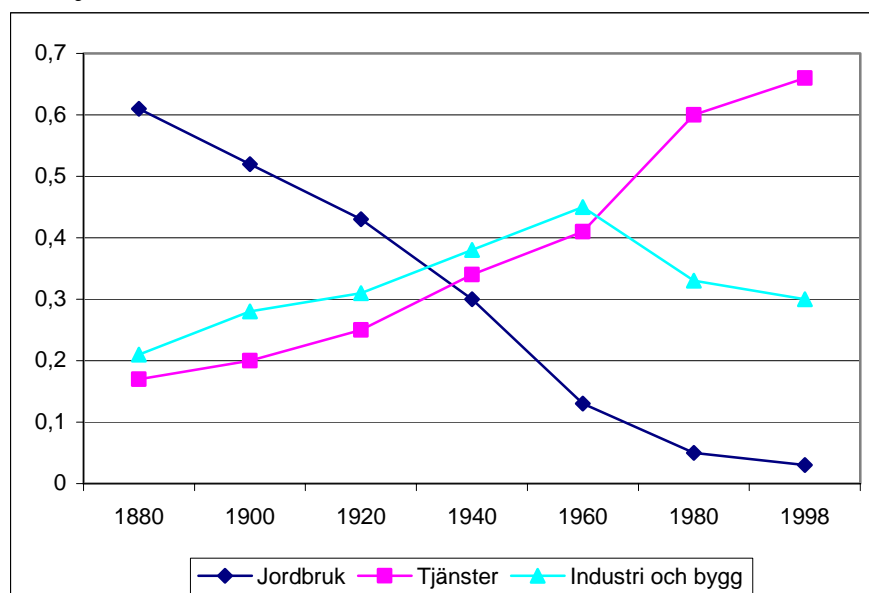
⁴ Schön (2000)

storstäderna fanns kunskap, infrastruktur, andra företagare och finansiärer. Samtidigt var kraftförsörjningen tryggad.

Under stora delar av 1800-talet ledde Sverige i olika omgångar den internationella tillväxtligan och det främsta skälet var den framgångsrika omvandlingen av industrin, från fokus på järn- och sågverk till verkstadsindustri, massa- och pappersindustri samt konsumtionsvaruindustri. Elektriciteten var en viktig förutsättning för denna omvandling tillsammans med andra grundläggande omvälvningar såsom införandet av allmän folkskola år 1847, avskaffandet av skräväsendet och liberalisering av institutioner.

Men det var inte bara de nya industrierna som växte utan även transporter och andra mer tjänstebetonade sektorer. Tillväxten för den industriella sektorn kan sägas ha gått hand i hand med tillväxten inom transportnäringar och från år 1900 även med utvecklingen av tjänsteproduktionen. Industrisamhällets genombrott innebar således även ett genombrott för tjänstesektorerna. Under perioden 1910-1920 växte sysselsättningen inom industri och tjänster lika mycket. Tillväxttakten inom jordbruket sjönk och industrin och tjänstesektorerna passerade jordbruket såväl sysselsättningsmässigt som produktionsvolymsmässigt i början på 1900-talet, se *diagram 2.2*. Produktiviteten var högst inom den nya industrin och de gamla tillväxtbranscherna järnhantering och stålverksindustri backade markant, mycket beroende på den ökande internationella konkurrensen. Dessa branscher var fokuserade på råvaror samt starkt exportinriktade och därmed beroende av utvecklingen på världsmarknaderna. De nya branscherna, verkstads-, massa-, pappers- och konsumtionsindustri, hade en starkare anknytning till de svenska marknaderna.

Diagram 2.2 Andelar av sysselsättningen inom jordbruk, industri och byggverksamhet samt tjänster 1880-1998.

Källa: Schön (2000)

Under 1910- och 1920-talen dämpades dock tillväxten även i de nya industribranscherna och strukturomvandlingen blev svagare. Avmattningen berörde

också tjänstesektorerna och nya branscher växte fram medan gamla stagnerade eller kontrakterade. Till de växande branscherna hörde järnvägstransporter, telekommunikationer, postbefordran, bank- och försäkringsväsende samt utrikes sjöfart.

År 1920 vände konjunkturen nedåt och en av de djupaste kriser som Sverige och västvärlden upplevt infann sig. Krisen var koncentrerad inom vissa områden, främst jordbruk och industriproduktion. Krisen skapade särskilt svåra förhållanden för landsbygdens och de mindre samhällenas industrier. Men krisen var ganska snabbt övervunnen i Sverige och redan år 1922 ökade återigen den ekonomiska tillväxten. I slutet av 1920-talet såg situationen tämligen god ut för Sverige. Många nya innovativa företag hade tillkommit och många gamla hade omvandlats och rekonstruerats.

Krisen som sedan inledde 1930-talet var i många avseenden den allvarligaste som drabbat den industriella kapitalismen. Depressionen blev förhållandevis lindrig i Sverige och redan år 1934 hade BNP passerat nivån för högkonjunkturåret 1930. Efter depressionen var det främst transporter, industri (verkstadsindustri och kemisk industri) och offentlig konsumtion som stod för tillväxten i Sverige.

Tillväxttakten som följde i Sverige efter den djupa depressionen var inte bara hög, den var även jämn och stabil och ekonomiska kriser lyste med sin frånvaro under följande decennier. Industrisysselsättningen ökade kontinuerligt fram till 1960-talet. Inom jordbrukssektorn sjönk sysselsättningen under perioden, men produktionsvolymen förblev i stort sett densamma på grund av ökad produktivitet. Den stora tillväxten inom sysselsättningen skedde i stället inom tjänsteproduktionen och då främst inom offentlig tjänsteproduktion, se *tabell 2.2*

Tabell 2.2 Årlig procentuell förändring av produktionsvolym, sysselsättning och produktivitet i Sverige 1930-1950.

Sektor	Produktions- volym	Sysselsättning	Produktivitet
Jordbruk med binärningar	-0,4	-2,2	1,8
Industri och hantverk	4,8	2,3	2,5
Byggnadsverksamhet	3,7	1,0	2,7
Transporter och kommunikation	5,3	2,2	3,1
Privata tjänster	3,3	1,2	2,1
Offentliga tjänster	4,4	3,1	1,3

Källa: Schön (2000)

Under 1960-talet ändrade dock utvecklingen karaktär. Konkurrensen ökade och lönsamheten sjönk samtidigt som rationaliseringarna tilltog. På grund av 1950-talets liberalisering av världshandeln och med den goda tillväxten ökade den svenska exporten i mycket hög takt ända fram till början av 1970-talet. Då upplevde Sverige en högkonjunktur och många såg hoppfullt på framtiden. Priset på råvarubaserade produkter steg och svensk exportindustri kunde tillgodogöra sig en kraftig vinstökning.

Optimismen genererade en omfattande investeringsvåg i svensk industri – i stålverk, varv, skogsindustri och kärnkraftverk.⁵

Elektroniken driver på ökad internationalisering

På 1970-talet kom så den tredje industriella revolutionen med elektroniken i centrum. Precis som vid de två föregående industriella revolutionerna var det en innovation inom området ”kraft och kommunikation” som stod i förgrunden.

Efter oljeprischocken 1973/74 utvecklades en internationell ekonomisk och politisk kris. Under andra hälften av 1970-talet gick västvärldens ekonomier in i en ny omvandlingsfas. Nya tillväxtkrafter skapades med elektroniken i centrum. Elektronikindustrin blev en verklig tillväxtbransch från slutet av 1970-talet. Elektronikens inverkan innebar att den informations- och transportrevolution som tagit fart under efterkrigstiden accelererade. Den internationalisering av företagandet som präglade 1960-talet tilltog i styrka under decennierna efter 1970-talets kris. Ännu mer dramatisk blev elektronikens inverkan på den internationella kapitalmarknaden. Kapitalets rörlighet ökade explosionsartat under 1970- och 1980-talen.

Den tunga industrin var den mest krisdrabbade i denna strukturomvandling, såväl i Sverige som internationellt. I Sverige förvärrades krisen därtill av kraftiga löneökningar som ytterligare försvagade industrins konkurrenskraft. Ett nytt fenomen infann sig i den svenska ekonomin, stagflation, det vill säga ekonomisk stagnation med hög arbetslöshet och hög inflation samtidigt. I spåren av denna strukturkris och de två oljeprischockerna lades samtidigt grunden till Sveriges omfattande skuldkris. Sverige finansierade stora öknings av såväl transfereringarna som statlig och kommunal konsumtion med internationella lån. Politiken som fördes var tydligt expansiv till sin karaktär.

Efter skuldkrisen blev den ekonomiska politiken mer restriktiv i ett flertal stater och det medförde stigande räntor och därmed omfattande devalveringar i Sverige. I skuldkrisens spår följde också avregleringar och privatiseringar. Även på det internationella planet syntes förändringar. Utbytet mellan olika ekonomier blev intensivare med en tilltagande globalisering av villkoren för all verksamhet. Konjunkturuppgången kom 1983/84 och innebar en ny investeringscykel som sedan följdes av en strukturkris under tidigt 1990-tal. Denna kris höll i sig till mitten av decenniet och följdes därefter av ännu en investeringscykel under seklets sista år.⁶

Stora likheter mellan de industriella revolutionerna

Det finns stora likheter mellan de tre industriella revolutionerna. Förloppet från mitten av 1970-talet till 1990-talet har följt en klassisk omvandlingsfas och kan därmed jämföras med de andra omvandlingsfaserna daterade 1790-1815, 1850-1870, 1890-1910 och 1930-1950. Strukturkriserna på 1890-talet och 1970-talet följdes av expansiv omvandling och börsyra som sedan följdes av nya strukturkriser (1907 och 1990). I en andra omvandlingsfas tog de nya teknologierna, elektricitet då och elektronik i dag, tydligare form (1910-tal och 1990-tal) och förväntningarna drev upp kurserna. När

---

⁵ Schön (2000)

⁶ Schön (2000)

sedan tillgången på efterfrågad, ny kompetens blivit rikligare och den nya tekniken blivit stabilare, har flaskhalsarna i produktionen minskat.

Det är ingen tillfällighet att det är ungefär ett sekel mellan varje tekniskt genombrott – ångmaskinen, elektriciteten och elektroniken. Tekniska revolutioner inträffar sällan eftersom efterföljande perioder går åt till att förädla tekniken och hitta nya användningsområden.

I Sverige har ekonomin alltid uppvisat samma mönster, en så kallad produktivitetsparadox. Strukturkriser, då ny teknik utvecklats, har följts av en period på ca 15 år då produktivitetstökningen varit ganska svag. Dessa omvandlingsfaser har i stället karakteriserats av förnyelse – nya produktområden, nya kompetenser, nya marknader och mer långsiktiga investeringar. Omvandlingsfaserna har sedan följts av perioder på ca 10-15 år med en betydligt högre produktivitetstillväxt. Investeringar har då gett snabbare avkastning. Exempelvis står 1970-talet för krisen i det föregående produktionssättet, 1980- och 1990-talen svarar för omvandlingsfasen och investeringarna och 2000-talet för den expansion som följer när teknologin konsoliderats. Den period vi nu har framför oss kan därmed komma att innebära decennier av snabbare produktivitetstökning och tillväxt, grundad på den strukturella omvandling som inleddes under 1970- och 1980-talen. Strukturkrisen förde med sig en förskjutning mot satsningar på innovativ verksamhet och ökad betydelse för kunskapsutveckling.⁷

I *tabell 2.3* delas utvecklingen från den första industriella revolutionen in efter de viktigaste förändringarna i ekonomi och samhälle i Sverige.

Tabell 2.3 Viktiga förändringar i Sverige under de tre industriella revolutionerna

1790-1850	Jordbrukets omvandling
1850-1890	Tidig industrialisering inom jordbrukssamhället
1890-1930	Det moderna industrisamhällets genombrott
1930-1975	Det moderna industrisamhällets utveckling med en växande tjänsteproduktion
1975-	Tjänstesamhällets eller det postindustriella samhällets genombrottsperiod

Källa: Schön (2000)

Sammanfattning om de industriella revolutionerna

Detta kapitel försöker illustrera de mönster och kopplingar som kan skönjas i den ekonomiska utvecklingen i Sverige under mer än 200 år. Det är i hög grad de stora teknologiska genombrotten som styr utvecklingen. Dessa genombrott har varit av sådan art att de fått konsekvenser för hela samhället. Ångmaskinen revolutionerade hela industrin och innebar att denna sektor började växa, men jordbruket förblev länge en för tillväxten viktig faktor i Sverige.

⁷ Schön (2000)

Industrialiseringen började så smått tränga in på landsbygden i mitten på 1800-talet och dess första form var så kallad hemindustri. Bönderna utförde enklare industriarbeten i hemmet under jordbrukets lågsäsonger. Den andra industriella revolutionen, med elektriciteten som omvälvande innovation, innebar nya tjänstesektorer, koncentrationen förflyttades till de större städerna och industrin och tjänstesektorerna passerade jordbruket både sysselsättningsmässigt och produktionsvolymmässigt. Den tredje industriella revolutionen inleddes i mitten på 1970-talet och nu var det elektroniken och informationstekniken som stod i centrum. Industrin backade markant och hamnade i en djup kris, i stället fick tjänstesektorerna allt större betydelse.

Under alla de tre revolutionerna har den ekonomiska utvecklingen sett likartad ut med avseende på kriser, omvandlingar, perioder av hög tillväxt etc. Detta faktum är en viktig historisk lärdom som kan utgöra grunden i en diskussion kring det som i dag kallas den nya ekonomin.

Kapitel 3 Vad innebär den nya ekonomin?

”The term New Economy refers to a set of qualitative and quantitative changes that, in the last 15 years, have transformed the structure, functioning, and rules of the economy. The New Economy is a knowledge and idea-based economy where the keys to job creation and higher standards of living are innovative ideas and technology embedded in services and manufactured products. It is an economy where risk, uncertainty, and constant change are the rule, rather than exception.”⁸

Så beskriver två forskare vid Progressive Policy Institute i Washington dagens situation. Men åsikterna går isär, dels om huruvida det finns något nytt, dels om vad detta nya i sådana fall består av. Ekonomin är egentligen alltid ny. Det händer kontinuerligt förändringar som inte går att förutspå och så har det alltid varit. En jämförelse med den utveckling som varit under de två senaste seklen visar att faser som följer efter ett större tekniskt genombrott skapar omvandlingar, rationaliseringar och nya tillämpningar. Dagens situation har således stora strukturella likheter med tidigare perioder i samma fas i utvecklingen. Men i denna rapport används i alla fall uttrycket ”den nya ekonomin” eftersom det är ett etablerat begrepp, även om dess innebörd förblir diffus. Det ligger här ingen värdering i ordet ”ny” och ”den nya ekonomin” står i detta sammanhang för dagens ekonomi. Kapitlet tar upp ett antal olika synpunkter på den nya ekonomin. I rapporten finns därmed inte *en* definition som gäller så fort ”den nya ekonomin” nämns utan flera olika kännetecken presenteras.

Minst tre synsätt på den nya ekonomin

Det finns i grova drag tre synsätt om vad som karakteriserar den nya ekonomin. De flesta menar att något ur alla tre synsätten bidrar till den situationen. För det första hävdar många att det mest påtagliga är att hög och stabil tillväxt kan råda samtidigt som inflationen är låg. Framst gäller detta situationen i USA och skulle bland annat bero på att IT och globaliseringen förändrar förhållandet mellan inflation och arbetslöshet. Ekonomin kan expandera under en längre period utan inflationstryck. IT ökar produktiviteten och pressar ner inflationen samtidigt som den ökade globala konkurrensen håller löneinflationen i schack. Den mer extrema falangen av detta synsätt menar att den nya ekonomin kan komma att innebära slutet för konjunkturvariationerna.⁹

Ett andra synsätt förknippar den nya ekonomin med ökande liberalisering, avregleringar och globalisering. Konkurrensen har blivit internationell och det utländska ägandet har aldrig varit större.

Ett tredje synsätt är att den nya ekonomin karakteriseras av ett helt nytt tjänste- och nätverkssamhälle där kunskaper står i fokus. Utvecklingen har en tydlig teknisk bas som är kopplad till informations- och kommunikationstekniken.

⁸ Atkinson & Court (1998) s.8

⁹ OECD (2000a)

Forskarna vid Progressive Policy Institute ser främst fyra grundläggande strukturella förändringar som markerar övergången till en ny ekonomi:¹⁰

- 1) Industriella och yrkesmässiga förändringar
Den nya ekonomin är organiserad kring flexibel produktion medan den gamla uppehöll sig vid standardiserad massproduktion. Ny teknologi och nya sätt att organisera arbetet har förändrat många existerande arbeten.
- 2) Globalisering
De utländska direktinvesteringarna har ökat i hela västvärlden sedan 1970-talet. Ökad handel innebär ökande konkurrens, vilket leder till en uppgång för vissa industrier medan andra går tillbaka. Den ökade konkurrensen har uppkommit av olika skäl, bland annat på grund av framväxten av globala marknadsplatser, det ökade antalet företag och ny teknik.
- 3) Ökad ekonomisk dynamik
Det blir allt vanligare att innovationer uppkommer i nätverk. Socialt kapital kan vara lika viktigt för innovationsarbete som fysiskt kapital och humankapital. Takten med vilken företag startas och läggs ned har ökat i USA under 1990-talet. Konsumentmakten har ökat i och med en ökad kundstyrning, mindre lager och flexibla produktionssätt. Detta har även medfört att en produkts livscykel har förkortats väsentligt.
- 4) IT-utvecklingen

Även Industriförbundet menar att den nya ekonomin är en sammantagen effekt av ny teknik och andra förändringar, exempelvis avreglering av marknader. I den nya ekonomin fungerar IT-sektorn som drivkraft i utvecklingen. Genombrottet för IT-relaterad verksamhet innebär att immateriella faktorer, som kunskap och humankapital, fått ökad betydelse i samhällsutvecklingen. Kunskap och kompetens är nyckelorden i den nya ekonomin, enligt Industriförbundet.

Industriförbundet ser den nya ekonomin som vilande på fem olika ben:¹¹

1. Ny teknik
2. Humankapitalets, kunskapens och utbildningens allt större betydelse
3. Nya marknadsförutsättningar på globala och avreglerade marknader
4. Flexibla arbetsorganisationer
5. Bättre näringspolitiska förutsättningar i många länder

Eklund samt Eriksson & Ådahl ligger också nära ovanstående synsätt på dagens ekonomi. De ser den nya ekonomin som en situation med snabb teknisk utveckling, innovationer, globalisering, avregleringar och sundare makroekonomisk politik.¹²

Inga generella öknings i ekonomisk tillväxt

Ovanstående genomgång visar att den nya ekonomin kan observeras på olika plan. En del utgår från makroekonomiska förändringar, medan andra menar att det är vad som

---

¹⁰ Atkinson & Court (1998)

¹¹ Industriförbundet (2000)

¹² Eklund (1999), Eriksson & Ådahl (2000)

händer i företagen och för individerna som är det väsentliga och karakteristiska eller en kombination av båda. En makroekonomisk förändring är den stabila och höga tillväxten under 1990-talet i USA kombinerad med låg inflation. Men innebär den nya ekonomin att tillväxten ökar?

Få studier kan visa på att den nya ekonomin skapar högre tillväxt. OECD-området i sin helhet uppvisar inte någon större uppgång i vare sig produktionstillväxt eller produktivitetstillväxt under det senaste decenniet. Det är den amerikanska ekonomin som utmärker sig, men inte ens där var tillväxten lika hög som under 1960-talet.¹³

Under 1990-1998 har de nuvarande länderna inom EU vuxit med i genomsnitt 1,9 procent per år i jämförelse med 2,9 procent för USA. Sveriges ekonomi växte med i genomsnitt 1,1 procent per år under samma period. Från år 1997 har den amerikanska ekonomin accelererat och växt med 4,2 procent (1997-1999). Under samma period var den årliga ekonomiska tillväxten 2,4 procent i EU och 2,8 procent i Sverige.¹⁴ *Diagram 3.1* åskådliggör den ekonomiska tillväxten per capita i OECD-länderna under 1980- och 1990-talen. Som figuren visar var tillväxten svagare i de flesta länder på 1990-talet än under föregående decennium. Det var endast ett av fem OECD-länder som hade högre ekonomisk tillväxt under 1990-talet än 1980-talet.¹⁵ Sveriges ekonomiska tillväxt har i ett historiskt perspektiv varierat ganska betydligt (*tabell 3.1*).

Sammanfattningsvis har inte BNP-tillväxten ökat generellt i OECD-området under 1990-talet i jämförelse med hur det såg ut under 1980-talet. Det kan dock tänkas att det blivit mer komplext att mäta tillväxten på senare tid beroende på expanderande tjänsteinnehåll i produkter, fler nya produkter och högre kvalitet på produkterna.¹⁶

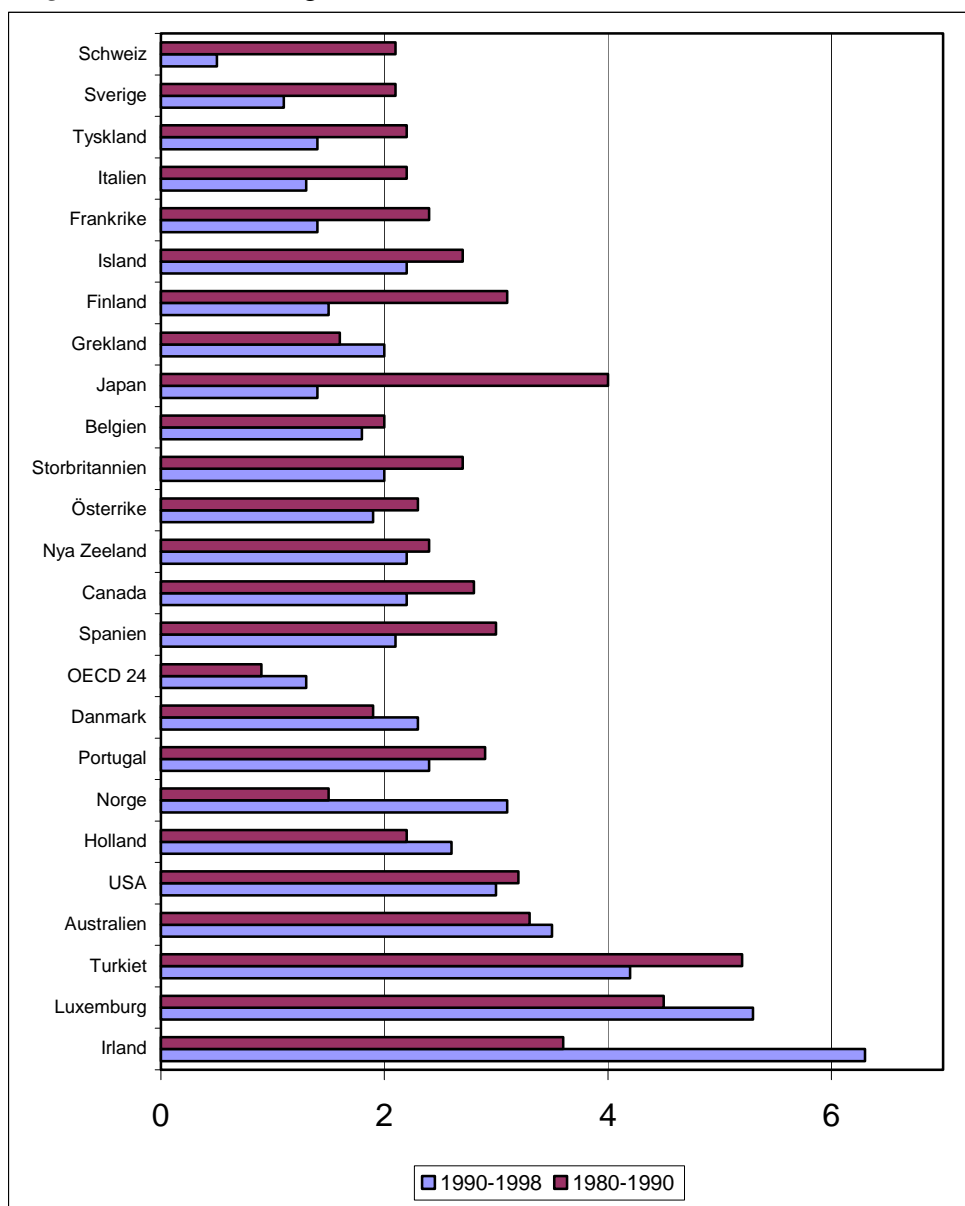
¹³ Andersson (2000)

¹⁴ Eriksson & Ådahl (2000)

¹⁵ Andersson (2000)

¹⁶ Andersson (2000)

Diagram 3.1 Utveckling av real BNP i OECD-området 1980-90 och 1990-98

Anm. BNP för hela ekonomin, procentuell förändring beräknad på årsbasis

Källa: OECD (2000b)

Tabell 3.1 Årlig tillväxt i BNP per capita i Sverige 1800-1995. Fasta priser.

År	Årlig tillväxt i procent
1800-1995	1,8
1800-1850	0,4
1850-1890	1,5
1890-1930	2,1
1930-1975	3,2
1975-1995	1,3

Källa: Schön (2000)

Tillväxthöjande faktorer kan vara både av engångskaraktär och mer långvariga. Handelsliberaliseringen anses exempelvis ha haft en tillväxthöjande effekt över flera decennier. Det tvistas om huruvida den nya ekonomin är en kortvarig effekt eller något som kommer att hålla i sig. Det finns de som menar att det vi kunnat se under 1990-talets sista hälft är en permanent ökning i tillväxttakten, vilken skulle bero på en snabbare teknisk utveckling.

En annan möjlighet till ett permanent lyft i tillväxttakten är en förändring i samhälleliga och institutionella förhållanden, det vill säga spelregler. Förändrade spelregler kan exempelvis bidra till ett bättre innovationsklimat och bättre avkastning på kunskapsinhämtande. Men det finns i dag inga data som kan visa om detta är fallet och hypotesen är fortfarande spekulativ.¹⁷

I dag visar utvecklingen att en permanent ökning i tillväxttakten varit lite av önsketänkande. USA:s ekonomi är på väg in i en avmattning och även om den blir kortvarig har ändå hypotesen om kontinuerliga tillväxtökningar och slutet för konjunkturvariationer dementerats.

Skiftande förklaringar till produktivitetssökningar

Produktivitetens utvecklingen i USA har inte nått upp till de genomsnittsnivåer som gällde under perioden 1950-72.¹⁸ En OECD-rapport visar att produktiviteten i de flesta OECD-länder faktiskt sjönk under början av 1990-talet. Produktiviteten var dock högre i EU än i USA, men detta beror till stor del på stigande arbetslöshet i EU, främst för personer med lågproduktiva arbeten. Det leder till att den genomsnittliga produktiviteten stiger för de som är kvar i sysselsättning.¹⁹ Under andra hälften av 1990-talet började emellertid produktiviteten öka igen, bland annat i Sverige, men kanske främst i USA.²⁰

Många menar att ökningen i produktivitet under slutet av 1990-talet kan hänföras direkt till informationstekniken. Andra nämner att det statistiska underlaget för beräkningar av diverse variabler har förbättrats och att dessa metodologiska förändringar till stor del kan förklara den högre produktivitetstillväxten. Den kan inte kopplas till någon ny ekonomi.

Bland andra Varian & Shapiro menar att de senaste årens ökning i produktivitet och ekonomisk tillväxt beror på att många nya innovationer får starkare genomslagskraft, än tidigare innovationer eftersom de sprids snabbare och antalet som nyttjar innovationen ökar. Varian & Shapiro har studerat denna ”positiva feedback” i nätverk som gör att varje ny användare ger nätverket ökat värde. Detta kallas positiva nätverksexternaliteter. Internet är ett tydligt exempel på de möjligheter som skapas då ett stort antal användare kan sprida kunskaper mellan varandra.²¹

---

¹⁷ Eriksson & Ådahl (2000)

¹⁸ Eriksson & Ådahl (2000)

¹⁹ OECD (1996)

²⁰ OECD (2000a)

²¹ Eriksson & Ådahl (2000)

Vissa hävdar dock att uppgången i den amerikanska ekonomin endast beror på den starka konjunkturen. Informationsteknik har ingen större effekt utanför datorindustrin själv och inom den gamla ekonomin har produktivitetensökningen varit svag. Dessa menar att IT i själva verket inte skapar mycket nytt, tekniken ersätter bara andra media. IT kan då öka effektiviteten, men skapar knappast den expansion som tidigare genombrott – ångmaskinen och elektriciteten – innebar.²²

Den internationella valutafonden, IMF, menar dock att USA:s uppgång kan kopplas till IT, men även till den lägre produktivetsnivån i början av 1990-talet. Denna kan ha varit av cyklisk natur och då är den senaste uppgången en återgång till en mer normal trend. Vidare kan demografin vara orsaken till att arbetslösheten minskar, förändringar av hur prisindex mäts kan ha visat att produktivitetstillväxten ökar och slutligen kan en svag utländsk konjunktur ha haft en avkylningseffekt på den amerikanska ekonomin.²³

I Sverige har industrin haft en kraftig produktivitetensökning under 1990-talet. En orsak till detta är den minskande sysselsättningen under decenniets inledande år. Produktivitetensökningen har emellertid sjunkit kraftigt 1998 och 1999. Även tjänstesektorn hade en svag produktivitetensutveckling under 1990-talets två sista år. Att många yngre arbetar i den sektorn kan tillfälligt bidra till att dra ner den allmänna produktiviteten.²⁴

Förändringar i ekonomisk tillväxt och produktivitet varierar under ekonomins olika utvecklingsfaser. Det är möjligt att spekulera i termer av att ekonomin under 1990-talet befunnit sig i en med Schöns termer så kallad omvandlingsfas. Denna fas karakteriseras av anpassningar och kompletteringar till den nya tekniken. Därefter kommer resultatet av omvandlingen i en rationaliseringsfas som medför ökad tillväxt och produktivitet. Början på 2000-talet har emellertid inte visat några sådana tecken vilket kan tyda på att kompletteringar och anpassningar till den nya tekniken ännu inte fullgjorts. Historiska erfarenheter och ekonomisk teori visar också att det kan dröja två decennier innan en ny teknik etablerats och spridits så pass att den genererar produktivitetensvinster.

Ökad globalisering?

Det karakteristiska för den nya ekonomin är den ökade globala konkurrensen och marknadsekonominns ökade tillämpning på fler områden, menar Magnusson. Ny informationsteknik, avregleringar och ökad handel med varor och tjänster (i synnerhet finansiella sådana) har tillsammans skapat ett starkare konkurrenstryck, vilket i sin tur tvingat företag att övergå till nya företagsstrategier. Vi ser ett genombrott för ny teknik och nya organisationsformer, tillsammans med en utvidgning och fördjupning av marknaden.²⁵

Wetterberg ser med skepticism på påståendet att globaliseringen skulle vara ett särskilt kännetecken för den nya ekonomin. Under perioden 1850-1870 revolutionerades transporterna och kommunikationerna, guldmyntfoten infördes, handeln avreglerades,

---

²² Wetterberg (2000)

²³ Industriförbundet (2000)

²⁴ Fölster (2000)

²⁵ Magnusson (2000)

passen avskaffades, demokratin och parlamentarismen började tränga fram och arbetskraft, kapital och varor flödade över gränserna. Världshandeln är urgammal och har länge varit en förmedlare av kunskap och välstånd.²⁶

En grundläggande effekt av globalisering är att alla resurser ställs inför nya marknadsförhållanden. Det skapas alltså nya prisrelationer i ekonomin. Även ny teknik ger förändrade prisrelationer. Nya tekniska genombrott och globalisering skapar tillsammans ett starkt omvandlingstryck i ekonomin. En annan effekt av globalisering är möjlighet till ökad rörlighet för produktionsfaktorer. Denna effekt är enligt Schön än så länge tämligen begränsad. Han menar i likhet med Wetterberg att den globalisering som skedde under andra hälften av 1800-talet var mycket mer omfattande än den vi sett på senare tid. Då kom järnvägen, ett sammanhängande telegrafnät och propellerdrivna ångfartyg. Samtidigt genomfördes politiska reformer som avregleringar av kapitalmarknader, passfrihet, sänkta tullar och så vidare.²⁷

Handel har blivit en allt viktigare del i nationernas ekonomi. Handelsliberaliseringar inom ramen för GATT-avtalet är en bidragande orsak till den ökande handeln. I USA har importpenetrationen i tillverkningsindustrin ökat från 10 procent år 1980 till 20 procent år 1998. Inom EU har denna ökat betydligt långsammare, från strax under till strax över 10 procent.²⁸

Det utländska ägandet har ökat kraftigt i Sverige. År 1998 var det utländska ägandet på Stockholmsbörsen 35 procent, vilket är en fyrdubbling under en tioårsperiod. Under senare delen av 1990-talet har också de utländska direktinvesteringarna ökat, både mätt i absoluta tal och som andel av BNP.²⁹

Tjänstesamhället – inget nytt

Det talas ofta om att de senaste decenniernas utveckling innebär en övergång från industrisamhälle till tjänstesamhälle. Detta skulle ha sin historiska parallell i övergången från jordbrukssamhälle till industrisamhälle. Men begreppet tjänstesamhälle är inte klart definierat. Det kan för det *första* avse ett samhälle där produktion och konsumtion till största delen består av tjänster. För det *andra* kan det avse ett samhälle där människor till övervägande del arbetar inom tjänstesektorn. För det *tredje* kan det avse ett samhälle där den dynamiska kraften i utvecklingen skapas inom tjänsteproduktion. I ett sådant samhälle är innovationer och andra tillväxtskapande faktorer knutna till tjänsterna.

Schön menar att tjänstesamhället inte kan upptäckas utifrån den första definitionen eftersom volymandelen av de tjänster som konsumeras är relativt oförändrad. Även beträffande produktionen av tjänster har andelen varit stabil i närmare 200 år. Inte heller enligt den andra definitionen kan Schön se att vi är inne i ett nytt tjänstesamhälle eftersom tjänstesektorernas andel av sysselsättning översteg industrins andel redan i slutet av 1960-talet, se *diagram 2.2*. Egentligen har vi alltid levt i ett tjänstesamhälle, men tjänsterna har ingått i olika sammanhang. I jordbrukssamhället var det

---

²⁶ Wetterberg (2000)

²⁷ Schön (2000)

²⁸ Eriksson & Ådahl (2000)

²⁹ Industriförbundet (2000)

hushållsarbetet som stod för tjänsteproduktionen, men från slutet av 1800-talet kom tjänsterna och industrin att bli mer ömsesidigt beroende. Har tjänsterna då tagit över industrins historiska utvecklingskraft? Att tro att tjänstesektorn vuxit på bekostnad av industrin är felaktigt menar Schön. Många tjänster utfördes tidigare inom industriföretagen, men har i dag brutits ut och utförs i nya tjänsteföretag. Dessutom är tillväxten i tjänstesektorn till stor del beroende av industrins utveckling. Schön refererar även till den växande industrialismen i de nya industriländerna och menar därmed att ett nytt tjänstesamhälle inte heller kan upptäckas utifrån den tredje definitionen.

Schön menar således att vi inte är inne i någon form av *nytt* tjänstesamhälle. Det var länge sedan tjänsterna började få större betydelse. Sysselsättningsstatistik visar att tjänstesektorn kontinuerligt har ökat sin andel av sysselsättningen de senaste decennierna; från 46 procent år 1980 till 57 procent år 1998. Samtidigt har industrin minskat sin sysselsättningsandel från 35 till 29 procent, se *tabell 3.2*. En ökad outsourcing har delvis bidragit till denna förskjutning. Tjänstesektorns tillväxt går främst att koppla till sysselsättning. Tillväxten i förädlingsvärde har varit mindre, tjänstesektorns totala andel av förädlingsvärdet i ekonomin har ökat från 54 procent till 56 procent mellan 1980 och 1998. Industrins andel av förädlingsvärdet har under samma period ökat från 29 till 31 procent. Industrin har dock haft en betydligt bättre produktivitetstillväxt än tjänstesektorerna, vilket till stor del kan förklaras av att lågproduktiva företag slogs ut i början på 1990-talet. Då minskade även andelen nyetablerade företag samtidigt som andelen konkurser ökade. Därefter har de nyetablerade företagen ökat och konkurserna minskat. Nästan alla nya företag har tillkommit i tjänstesektorn.³⁰

Tabell 3.2 Andel sysselsatta inom olika sektorer 1980, 1990 och 1998. Procent.

Sektor		1980	1990	1998
<i>Industri</i>	<i>Totalt</i>	35	31	29
	Kunskapsint.	16	14	14
	Kapitalint.	7	6	5
	Arbetsint.	12	11	10
<i>Tjänster</i>	<i>Totalt</i>	46	52	57
	Kunskapsint.	14	18	23
	Kapitalint.	11	12	12
	Arbetsint.	21	22	22
<i>Övrigt</i>	<i>Totalt</i>	19	17	14

Källa: SOU 2000:7

Industriförbundet menar att en internationellt konkurrenskraftig industri är avgörande för att generera nödvändiga exportintäkter, även om tjänsteproduktionen blir allt mer utsatt för internationell konkurrens. I Sverige uppgår industriproduktionens andel av den

³⁰ SOU 2000:7

totala exporten till 85 procent. Industrin driver också utvecklingen i tjänsteföretagen genom att det är de som köper tjänsterna i större utsträckning än hushållen. I takt med ökad out-sourcing och det ökade serviceinnehållet i produkterna har industrins betydelse för tjänsteföretagen till och med ökat de senaste decennierna. Det blir därmed allt svårare och kanske också allt mindre relevant att dela in näringslivet i industri respektive tjänster. Sektorerna och företagen hänger allt tätare ihop.³¹

Kunskap och ny teknik viktiga i tjänstesamhället

I dag väger tjänstproduktionen och det mänskliga kapitalet allt tyngre, men fysiskt kapital och varuproduktion har inte förlorat sin betydelse. Kunskap betyder allt mer i företagen, men företagets grundläggande funktion har inte heller förändrats. Andersson ser en väsentlig förändring beträffande den alltmer centrala roll som humankapitalet spelar för företags utveckling. Det råder brist på personal med den rätta kompetensen; särskilt tydligt är det inom IT-sektorn.³² Karaktären på den viktigaste kunskapen har förändrats till att bli teoretisk i stället för praktisk.³³ Även Lindbeck menar att den del av kunskapskapitalet som är vetenskapligt baserad har ökat särskilt mycket i betydelse.³⁴

Lönnroth menar att den nya ekonomin är en ekonomi där kunskap och nätverk är stommen. Den är till stor del en relationsekonomi där omfattningen av och styrkan i företagets relationer med omvärlden avgör deras framgång. De företag som i dag förmår kombinera ett djupt kunnande om ny teknik med en förmåga att bygga starka relationer med omvärlden är de företag som kommer att få sätta standarder och bli de långsiktiga vinnarna i den nya ekonomin. Relationer och teknik utgör de två viktigaste komponenterna i ekonomins framtidsmöjligheter.³⁵

De stora tekniska innovationerna har aldrig i sig själva varit den enda orsaken till alla förändringar som följt i deras spår. Då ny teknik har utvecklats har den alltid varit inriktad på att ta över uppgifter från gamla tekniker och inte konstruerats för att omedelbart tillämpas på helt nya områden. Ny teknik rationaliserar gamla strukturer beträffande arbete, organisation, produktion etc., men ändrar dem inte i grunden. Med tiden upptäcks nya tillämpningsområden och det är då som de omvälvande förändringarna inträffar. Den stora betydelsen av ny teknik kommer först när den tränger in i den etablerade produktionen och det är först då som den nya teknikens potential realiserar fullt ut.³⁶

Hamilton anser att informations- och kommunikationstekniken spelar en självständig roll i den nya ekonomin eftersom den penetrerar hela ekonomin och hela samhället. Genom att påverka stora delar av ekonomin liknar den andra tekniska genombrott som ångmaskinen och elektriciteten. IT-sektorn i sig är emellertid inget centrum för ekonomisk tillväxt utan det är när tekniken integreras med den gamla

---

³¹ Industriförbundet (2000)

³² Andersson (2000)

³³ Lundgren (1997)

³⁴ Lindbeck (2000)

³⁵ Lönnroth (2000)

³⁶ Wetterberg (2000)

ekonomins produktion och konsumtion av varor och tjänster som IT:s verkningar kommer visa sig fullt ut.³⁷

Schön menar att dagens omvandling och förnyelse är stor, men omvandling med brytningar mellan gammalt och nytt är en del av tillväxten och har så alltid varit. Tekniska förändringar har allt sedan industrialiseringens början ökat kunskapsmassan och behovet av kompetenta människor. Tekniken har också alltid ökat hastigheten i utbytena och vidgat marknaderna. Detta får till följd att den senaste tidens förändringar passar väl in i det mönster som varit rådande under den industriella kapitalismen.³⁸

Sammanfattning om innebörden av den nya ekonomin

Generellt och grovt indelat kännetecknar forskare och utredare den nya ekonomin ur tre perspektiv: en ekonomi med hög och stabil tillväxt kombinerat med låg inflation, en globaliserad, avreglerad och liberaliserad ekonomi och en tjänsteekonomi som är teknik- och kunskapsorienterad.

Få studier kan visa att den nya ekonomin skapar ekonomisk tillväxt. BNP-tillväxten har inte ökat generellt i OECD-området under 1990-talet i jämförelse med 1980-talet. Däremot syns en ökning i produktiviteten under 1990-talets sista år. Det tvistas om huruvida denna ökning är kopplad till informationstekniken, konjunkturen, nya statistiska beräkningar, minskad sysselsättning eller snabbare teknisk utveckling.

Vissa anser att globaliseringen i dag är mer omfattande än tidigare medan andra hävdar att det är precis det motsatta som gäller. Statistiken visar dock att handeln har ökat kontinuerligt. Handelsliberaliseringar är en viktig orsak till detta. I Sverige har även det utländska ägandet ökat kraftigt liksom de utländska direktinvesteringarna.

Tjänstesamhället är här – om det definieras som att den största andelen sysselsatta arbetar inom tjänstesektorer. Däremot är det inte särskilt nytt utan går tillbaka till 1960-talet. Många ser i dag humankapitalet som den i särklass viktigaste produktionsfaktorn. Att stora tekniska innovationer påverkar den ekonomiska utvecklingen är också de flesta överens om. Under de senaste decennierna har informations- och kommunikationstekniken representerat en sådan innovation.

---

³⁷ Hamilton (2000)

³⁸ Schön (2000)

Kapitel 4 Effekter av den nya ekonomin

Den strukturomvandling som följt i spåren av tjänstesamhället, den ökade internationaliseringen samt kunskapens och teknikens ökade betydelse ger givetvis upphov till olika effekter och på olika nivåer. Det är alltid svårt att förutsäga effekter och även urskilja vad som har gett upphov till vad. Den nya ekonomin är starkt förknippad med informationstekniken. IT kan i sig ge direkta effekter i form av minskade informationskostnader, men också mer indirekta sådana som att produktionsprocesser och geografiska omständigheter förändras.

Nya förutsättningar för företag och individer

Enligt Industriförbundet kan den nya ekonomin ses som att hela näringslivet arbetar under nya förutsättningar. Det handlar således inte bara om de nya IT-företagen utan om effekterna av IT-användning i alla organisationer. Det är kombinationen av de nya företagen och omvandlingen i de etablerade som ligger till grund för välstånd och tillväxt. De nya företagen skapar en dynamik som driver på strukturomvandlingen och infrastrukturutvecklingen. De bidrar också till att gamla kulturer och värderingar ifrågasätts på ett annat sätt. De har alltså en positiv omvandlande roll. Men alla typer av företag behövs för att uppnå en dynamisk ekonomi.³⁹

Enligt Henrekson har företagens organisation av produktionen förändrats. Produktionssystemen har lagts om från massproduktion av mer eller mindre standardiserade varor till kundanpassning, kvalitet och produktdifferentiering. Besluten decentraliseras och flyttas längre ner i organisationen och de anställda förväntas själva kunna räkna ut vad som behöver göras härnäst.⁴⁰

Förutsättningarna i den nya ekonomin ger både vinnare och förlorare på individnivå. Före den andra industriella revolutionen var det jordinnehav som var den strategiska egendomen. Efter industrialiseringen var det i stor utsträckning finansiellt kapital som var centralt och i dag är det utbildning, kompetens och attraktionskraft på marknaden som är avgörande. Förlorare är de människor som är kvar i de utdöende branscherna och som saknar den kompetens som i dag efterfrågas och inte har möjlighet att omskola sig. Ojämligheten kan tänkas komma att öka mellan individer, företag och regioner. Däremot kan man säga att jämlikheten mellan kvinnor och män har förutsättningar att förbättras eftersom det inte längre är muskelkraft eller i lika stor utsträckning finansiellt kapital som är framgångsfaktorer, utan det som sitter i huvudet.⁴¹ Blomgren & Kuikka menar att det är ”de som besitter kunskap [som] kontrollerar den nya ekonomin – fysiska tillgångar blir sekundära.”⁴²

I omvandlingsperioder både försvinner och tillkommer nya arbeten. Innehållet i de arbeten som försvinner ser dock ofta helt annorlunda ut än de som tillkommer. De nya arbetena kräver ofta andra och nya kunskaper vilket gör det svårt för personer att gå från en anställning till en annan med andra kompetenskrav. Landell har undersökt

³⁹ Industriförbundet (2000)

⁴⁰ Henrekson (2000)

⁴¹ Eklund (1999)

⁴² Blomgren & Kuikka (1998) s.48

Ronnebyregionen och deras satsning på Soft Center och kommer fram till att etableringen medfört en vitalisering av bygden, men det är inte de som arbetat med det gamla produktions sättet som fått jobben. Deras kunnande stämde inte med de nya sektorernas kompetenskrav. När en ny teknik så småningom är etablerad börjar dock utbildningen hinna ifatt. Man kan tro att ny teknik alltid skärper kraven på utbildning men så behöver inte vara fallet. Åtskilliga tekniska genombrott och organisationslösningar har inneburit att hantverksmässiga kunskaper i stället har automatiserats och kunskapskraven sänkts.⁴³

Regionala obalanser kvarstår

Stora delar av Sverige upplever inte den nya ekonomin utan snarare en vanlig konjunkturuppgång. Vissa regioner har en positiv utveckling medan andra retirerar. Fölster menar att skillnaderna är så stora att det är befogat att tala om en dual ekonomi.⁴⁴

Teknikutveckling påverkar olika regioner på olika sätt, vissa får nytt liv, andra avfolkas. Den svenska industrialiseringen skedde inte i de gamla städerna utan urbaniserade landsbygden genom brukssamhällenas framväxt. De nya industristäderna drog till sig folk. Under de senaste årtiondena har mönstrena till viss del förändrats. Tjänstenäringsarna har fått större betydelse och människor söker sig i stor utsträckning till orter där de kan få den service som de vill ha. Det avspeglar sig i storstädernas, universitetsstädernas och residensstädernas befolkningstillväxt. Men i de flesta kommuner minskar befolkningen. Vissa menar att dagens koncentration till de större städerna beror på den nya tekniken eftersom den skapas i ett samspel som kräver närhet mellan aktörer. Wetterberg menar att man kan se två steg: i det första, när tekniken utvecklas, blir en centraliserande kraft synbar. Men i det andra, när tekniken spritt sig till andra sektorer, kan den mycket väl få motsatt effekt, det vill säga ge möjligheter för människor att bo och arbeta på sätt som tidigare inte var möjliga.⁴⁵

Ett vanligt debattämne kring informationstekniken är just att det med dess hjälp blir möjligheterna till distansarbete avsevärt bättre. Detta skulle öka förutsättningarna för en ”återflytt” till landsbygden och ett stopp för urbaniseringen. Jakobsson menar att IT i stället innebär en ökad koncentration till storstäderna. Det är i realiteten det vi ser hända just nu. Den ekonomiska aktiviteten i Stockholm har exempelvis växt dubbelt så snabbt som i övriga landet. Om man ser långt tillbaka i tiden visar det sig att revolutioner på kommunikationsområdet i alla tider inneburit ökad ekonomisk aktivitet i centrum samtidigt som periferin har avstannat. När kommunikationerna var dåliga innebar det att verksamheter tvingades lokalisera sig i närheten av kunder, leverantörer etc. När sedan detta lokaliseringsval tappat sin betydelse ökar möjligheterna att utnyttja de fördelar som finns med en mer centraliserad verksamhet, till exempel mångfald, specialiserad infrastruktur och arbetskraft. I en ekonomi där kunskapen betyder allt mer blir det centralt för företagen att hitta den arbetskraft som har den efterfrågade kunskapen. Chansen till detta ökar på en stor lokal arbetsmarknad. På samma sätt har en person med en väldigt smal och specialiserad utbildning lättare att hitta arbete där det finns ett stort

---

⁴³ Wetterberg (2000)

⁴⁴ Fölster (2000)

⁴⁵ Wetterberg (2000)

utbud av arbetsgivare. Tillsammans innebär dessa krafter en ansamling i större städer. Jakobsson menar således att det är det första steget som är aktuellt och att det andra sannolikt inte inträffar.

Med dessa utgångspunkter realiserar inte informationsteknikens avståndsminskande potential. Det kan emellertid skapas nya centra. Silicon Valley är ett exempel som inte är en storstad i grunden även om närheten till San Francisco sannolikt spelar en stor roll. De närliggande kvalificerade universiteten har varit av avgörande betydelse.⁴⁶

Eklund förutspår att de regionala skillnaderna kommer öka eftersom IT-användningens avståndsminskande potential inte utnyttjas. Samtidigt blir företagen allt mer beroende av täta nätverk. När dessa nätverk utvecklas till att innehålla konkurrens och samarbete, hög interaktion, ömsesidigt beroende och informella kontakter i ett begränsat geografiskt område, kan man säga att ett kluster uppkommit. Denna typ av miljö kan inte utvecklas var som helst när det är just tätheten och närheten som är de nödvändiga, men inte tillräckliga faktorerna.⁴⁷

Positiva effekter av ny teknik tar tid

Även om större delen av 1990-talet inte uppvisade några markanta förändringar i produktivitet och tillväxt innebar slutet av decenniet en ökning av dessa faktorer i de flesta OECD-länder. Varför kom ökningarna när avregleringar och nya tekniker varit rådande i decennier? Det är möjligt att dra paralleller till historiska, tekniska revolutioner exempelvis elmotorn. Processen innan elmotorn slog igenom på bred front tog mycket lång tid, det tog tid att bygga ut kapaciteten i elsystemet, det tog tid att praktiskt anpassa själva tekniken samt att anpassa organisationen på arbetsplatserna och för arbetskraften att lära sig att använda tekniken. Det tog även tid innan det blev lönsamt att ersätta arbetskraft med eldrivna maskiner. Men när all denna anpassning så småningom var slutförd blev det en "ketchupeffekt". Enligt beräkningar utifrån historiska innovationer kan det dröja två decennier innan produktiviteten når en högre ökningstakt.

Ett vanligt sätt att beskriva en utveckling av denna typ är: först en trög inkörningsfas, sedan en brant uppgång och därefter en avmattning sedan teknikens vinster inkasserats. Detta bygger till stor del på Schumpeters teori om kreativ förstörelse. Ny teknik tränger först ut gammal, därefter kommer vinsterna och slutligen en avmattningsfas då allt fler endast kopierar tekniken. När ineffektiviteterna försvunnit, tekniken exploaterats och välfärdsvinsterna inkasserats är det också slut på tillväxtökningen och avmattningen är ett faktum.⁴⁸

Det tar också tid innan tekniken sprids och därmed kan ge upphov till synergieffekter. Avregleringar har haft stor betydelse för teknikutvecklingen. Utan avreglering av telemarknaderna hade exempelvis mobiltelefonen aldrig spridits till de breda skikten. När tekniken sprids skärps konkurrensen och tillsammans med en sundare makropolitik och globalisering medför det högre produktivitetstillväxt. Det ger snabbare ekonomisk

---

⁴⁶ Jakobsson (2000)

⁴⁷ Eklund (1999)

⁴⁸ Eriksson & Ådahl (2000)

tillväxt samtidigt som kostnaderna hålls tillbaka. Kombinationen av normstyrd penningpolitik, snabb teknisk utveckling och avregleringar ger lägre underliggande inflation.⁴⁹

När ny teknik så småningom blir mer tillgänglig är den inte längre lika lönsam och då minskar tillväxten. Men tillväxten kan inte räddas genom att beskära tillgängligheten utan spridningen av tekniken är snarare en förutsättning för att expansionen ska fortsätta när de första vinsterna är gjorda. Ju fler människor som tillägnar sig ny teknik, desto större blir rimligen dess genomslag i ekonomin. Den nya tekniken är bra för tillväxten, men det förutsätter att kunskapen sprids så att många människor blir delaktiga.⁵⁰

Svårt att fastställa IT:s effekt på produktivitet

Under år 2000 hade det varit möjligt att påstå att utvecklingen av informationstekniken befann sig i slutet av den fas som innebär en trög anpassning. Efter det skulle en brant uppgång komma då tekniken genererar stora vinster. Men situationen som den ser ut i dag år 2001 låter sig inte så lätt passas in i detta skeende. De rena IT-företagen går med stora förluster och alla pratar om "dotcom-döden". Kanske är Schumpeters tröga inkörningsfas inte över än? Den nya tekniken är kanske inte tillräckligt spridd och har ännu inte kommit till bred användning i redan etablerade verksamheter?

De höga tillväxtnivåerna i USA i slutet på 1990-talet anses bland annat ha sitt ursprung i användningen av IT, men det tvistas om huruvida detta stämmer. OECD visar att de effekter av IT-användningen som går att urskilja empiriskt är ganska små. De största produktivetsvinsterna återfinns i de sektorer som producerar all datorutrustning, medan det är svårare att belägga IT-användningens effekter på produktiviteten i andra delar av ekonomin. Sveriges produktivitetstillväxt kan delvis tolkas som en effekt av IT-användning, men ökningen sker från en låg nivå.⁵¹ Det finns dock studier⁵² som visar på signifikant betydelse av IT för produktiviteten i företagen, både vid produktion av tekniken och vid dess användning.

Det är förvånansvärt att höga tillväxtnivåer enbart förklaras med tekniska innovationer, främst IT-sektorns framväxt, enligt Persson. Detta är delvis rimligt, men man kan inte bortse från effekterna av ekonomisk politik. Det är troligt att en del av de skattesänkningar och de institutionella förändringarna vi upplevt på senare tid har bidragit till ökad tillväxt, alldeles oberoende av datoriseringen.⁵³

Han får medhåll av Lundgren som menar att informationstekniken medger att naturliga hinder för transformering och spridning av information sänks eller försvinner. Avreglering innebär att hinder skapade av människan sänks eller försvinner genom politiska beslut. IT-utvecklingen och avregleringarna torde därför generera samma typer av effekter i ekonomin. Lundgren tror att det är avregleringarna som tillsammans med

---

⁴⁹ Eklund (1999)

⁵⁰ Wetterberg (2000)

⁵¹ OECD (2000a)

⁵² Se exempelvis Berndt & Morrison (1995), Hitt & Brynjolfsson (1996), Oliner & Sichel (2000), Whelan (2000) samt Nutek info 078-2000

⁵³ Persson (2000)

förbättrad penning- och finanspolitik bidragit mest till de ekonomiska framgångar vi kan se i världen.⁵⁴

Lindbeck menar att IT:s effekter inte kan spåras på aggregerad nivå utan måste sökas på företags- och individnivå. De viktigaste effekterna av IT ligger förmodligen på mikroplanet, det vill säga företagsstrukturer, arbetsliv och människors vardag.⁵⁵ Informationstekniken innebär att tillgången till information blir rikligare och konsumenternas informationskostnader sänks. Informationsflödena ger ökad transparens, vilket leder till att konkurrensen skärps. Den tekniska utvecklingen ger således starkare och mer kompetenta konsumenter, vilket driver på konkurrensen för likvärdiga produkter och ger effektivitetsförbättringar i företagen.⁵⁶ Än så länge är det främst i nya företag som den nya tekniken utvecklas, men vi kan vänta oss att IT på längre sikt, precis som skedde för historiska tekniska innovationer, främst kommer att märkas i existerande företag och bland hushållen.⁵⁷

Sammanfattning om den nya ekonomins effekter

Beroende på hur man karaktäriserar den nya ekonomin blir också bedömningen av dess effekter olika. Kapitlet har fokuserat på effekter för individer, företag och regioner samt effekter av informationsteknik.

Den nya ekonomin skapar nya förutsättningar för näringslivet och för människorna. Affärer sker i större utsträckning på en internationell arena. Standardiserad produktion fungerar dåligt i en omvärld som ställer krav på flexibilitet, kundanpassning och produktdifferentiering. Utbildning och kompetens är nyckelorden för individerna i den nya ekonomin.

Informationstekniken har i debatten tilldelats stor betydelse för möjligheter till återflytt till landsbygden. Empirin visar dock en centraliserande effekt med koncentration till storstäderna. Wetterberg menar att detta är första steget i en process där det andra steget innebär att tekniken sprider sig till alla sektorer och då ger möjligheter för människor att bo och arbeta på sätt som tidigare inte var möjliga.

Effekterna av IT-användning har visat sig svåra att urskilja empiriskt. Många menar att höga tillväxtnivåer inte enbart kan förklaras av tekniska faktorer. Det vore orimligt att bortse från effekterna av ekonomisk politik. Lindbeck menar att IT:s effekter överhuvudtaget inte kan upptäckas på aggregerad nivå utan främst återfinns på företags- och individnivå.

---

⁵⁴ Lundgren (2000)

⁵⁵ Lindbeck (2000)

⁵⁶ Persson & Siven (2000), Eklund & Borg (2000), Eklund (1999)

⁵⁷ Lindbeck (2000)

Kapitel 5 Tillväxtens drivkrafter i den nya ekonomin

Vid sidan av kännetecknen såsom tillväxttakt, globalisering, IT, kunskap och tjänsteproduktion har diskussionen kring den nya ekonomin fokuserat på förändringar i de underliggande drivkrafterna för tillväxt. Det finns ett otal faktorer som påverkar tillväxten – makroekonomisk miljö, investeringar i utbildning och kapital, tillståndet på arbetsmarknaden, handel, liberaliseringar, välfärdssystem, avregleringar etc.

En svårighet som infinner sig då man försöker fånga drivkrafter är att skilja på begreppen orsak, drivkraft och påverkan. En orsak är en händelse eller ett tillstånd som föregår en annan händelse och dessa kan kopplas samman. En orsak kan i vissa sammanhang ses som ett skäl eller ett motiv. En drivkraft är något som håller igång, driver på och vidareutvecklar en löpande händelse. En drivkraft är en sporre eller en motor. En drivkraft är alltså något som inte behöver finnas i initialskedet och en orsak kan upphöra att existera tämligen omgående även om den händelse den gav upphov till fortgår. Resonemanget är komplicerat och ofta är det svårt att avgöra vad som föregår vad och vad som driver vad. Vad är det till exempel som orsakar ekonomisk tillväxt, vad påverkar tillväxt och vad är drivkrafterna för tillväxt? Dessa olika begrepp är dock viktiga för att försöka skilja på vad som orsakat den nya ekonomin och vad som driver situationen framåt. Orsakerna till dagens ekonomiska situation verkar kunna exemplifieras med globalisering, avregleringar, liberaliseringar, teknikutveckling, sundare makropolitik etc. Drivkrafterna är motorerna i den nya ekonomin och skulle kunna representeras av humankapital, innovationer, IT, kluster, socialt kapital, entreprenörskap, lärande och flexibilitet.

Drivkrafter är mer eller mindre bestående. Vissa saker har under väldigt lång tid ansetts som viktiga drivkrafter för ekonomisk tillväxt. Till denna kategori hör exempelvis innovationer och kunskap. Har då drivkrafterna för ekonomisk tillväxt i den nya ekonomin förändrats? Rapporten kommer inte att föra fram något uttömmande resonemang kring denna fråga, i likhet med resonemanget om det nya i ekonomin. Det primära syftet är att identifiera de drivkrafter som lyfts fram särskilt i diskussioner kring den nya ekonomin. Men förhållandena mellan och innehållet i olika drivkrafter har självklart förändrats under den period denna rapport fokuserar, det vill säga från den första industriella revolutionen. Uppfinningar och kunskaper som var gångbara för 200 år sedan har knappast något värde i dag. Det tillkommer även nya drivkrafter som får allt större betydelse. Specialiserade miljöer med särskilda lokala betingelser har funnits länge, men det är först på senare tid som dessa har uppmärksammats för att ha avgörande betydelse för lokal dynamik och tillväxt. Synen på företagande och entreprenörskap har också skiftat under historiens gång, men i dag råder ingen tvekan om att det är en av de drivkrafter som poängteras i den nya ekonomin.

Humankapitalet grunden till allt

Att kunskap är en viktig komponent för att generera tillväxt är inget nytt. Kunskap har sedan lång tid tillbaka betraktats som nyckeln för tillväxt och stigande välbefinnande. Kunskapskapital är ett flerdimensionellt begrepp som inkluderar allt från utbildning och individens förmåga att tillgodogöra sig ny kunskap till satsningar på forskning, kvalitet på företagsledare samt företags och organisationers kompetens. En del av kunskapskapitalet är ”osynligt” (tacit knowledge). Det finns bundet i individer, sättet att

organisera arbetet eller i informella kontakter och nätverk. Varje aktör har egenskaper som tillsammans utgör ett företags, en regions eller ett lands kunskapskapital. Det är detta osynliga kapital som ger ett företag eller en region dess särskilda konkurrensfördelar.

Under dessa omständigheter blir individerna och företagens kunskapskapital den strategiska produktionsfaktorn. Tillgången på kompetens bestämmer tillväxten, inte tillgången på fysiskt kapital och arbetskraft. Konkurrensen om kunskapskapitalet har blivit internationell och det nya är inte kunskapens betydelse utan den ökande rörligheten av kunskap, både inbäddat i människor och via nya kommunikationssätt. Saknas en bra miljö för kunskapskapitalet riskerar det att gå förlorat till andra företag, regioner eller land.⁵⁸

I den nya ekonomin blir det således viktigt för regioner och nationer att kunna konkurrera med kunskap på de globala marknaderna. Det krävs då en välutbildad arbetskraft, både med spets och bredd i kompetensen. Den välutbildade arbetskraften är även viktig för att strukturomvandling i termer av kreativ förstörelse ska uppkomma, vilken enligt vissa forskningsresultat är nödvändig i dagens situation. Det krävs en uppgradering av industriell teknik och utfasning av gammal teknik. För att kunna uppnå detta måste arbetskraft kunna förflyttas från kontrakterande och stagnerande industrier till nya. De nya industrierna är mycket mer krävande beträffande arbetskraftens utbildning och kompetens och därför ställs det stora krav på utbildningssystemet för att tillfredsställa arbetsmarknadens nya krav.⁵⁹

Kunskap finns inte alltid internt inom företaget utan i allt större utsträckning i omgivningen. Det räcker inte heller att enskilda individer besitter en viss kunskap utan denna måste spridas på ett effektivt sätt i organisationen och mellan större enheter med olika geografisk lokalisering. Betydelsen av att överföra och dela kunskap har ökat det senaste decenniet. Här kan en ändamålsenlig användning av IT ha stor betydelse. Men kodning och spridning av den osynliga kunskapen och mer komplicerad kunskap kräver ofta mer, exempelvis rörlighet mellan organisationer och geografisk rörlighet, förtroende och i många fall även fysisk närhet.⁶⁰

Innovationsarbete skapar tillväxt

Innovationer är en viktig faktor bakom den tillväxt som i dag kan observeras i ett flertal OECD-länder och är allmänt sedd som en av de viktigaste drivkrafterna bakom tillväxt.⁶¹ Enligt den endogena tillväxtteorin finns det en ”teknologifaktor” som innebär bättre utnyttjande av kapital. Denna består antingen av innovationer eller humankapital. Tillväxten beror enligt detta resonemang på hur många innovationer som görs och hur effektivt individer ackumulerar och överför kunskap.⁶² Tillväxten beror därmed i hög grad på hur skickliga företag och individer är på att ta tag i kunskap och omvandla den till nya idéer och produkter.

---

⁵⁸ Braunerhjelm & Thulin (2000)

⁵⁹ Eliasson (2000)

⁶⁰ OECD (2000a)

⁶¹ OECD (2000a)

⁶² Eriksson & Ådahl (2000)

Den ökade konkurrensen och förändringstakten i ekonomin har medfört att företagen kontinuerligt måste utveckla sin verksamhet och sina produkter för att kunna hävda sig och för att möta förändrade kundkrav. Innovationsförmågan blir därmed en central faktor. För att ett företag ska kunna uppnå en uthållig och stabil tillväxt är innovationer och kontinuerliga förändringar i själva verket oftast en nödvändighet.

Tidigare studier visar att omsättningen är högre i företag som regelbundet tar fram nya produkter och tjänster eller väsentligt förbättrade varianter av det som tidigare producerades. De har även en större förmåga att dra nytta av extern kunskap och är snabbare och mer flexibla när det gäller att möta förändrade krav på marknaden.⁶³

Det har dock blivit allt svårare för ett enskilt företag att själva rymma all den specialiserade och komplexa kompetens som krävs för innovativ verksamhet. Det har ökat beroendet av samverkan i innovationsprocessen i form av nätverk, allianser och specialiststöd. En stor majoritet av alla innovationer är i själva verket ett resultat av kunskapsflöden mellan organisationer. Kopplingen mellan företagen och de traditionella, ofta offentliga forskningsmiljöerna, har blivit viktigare för innovationsverksamheter.⁶⁴

Användning av IT viktigt verktyg bakom tillväxtprocesser

Användning av IT kan i stor utsträckning underlätta innovationsarbete. Tekniken möjliggör ett effektivare och mer flexibelt sätt att hantera information och sprida kunskap, vilket ger potential att utnyttja kompetensen hos alla anställda. Vidare kan informationstekniken öka möjligheterna till samarbete och ett effektivt utnyttjande av gemensamma resurser, underlätta decentralisering av beslut i företag samt stödja verksamhetsutveckling genom effektivisering av produktions- och logistikprocesser.

Användningen av IT ger effekter som i vissa sammanhang upphäver behovet av fysisk närhet. I dag är det möjligt att skapa virtuella kluster, gemensamma marknader och samverkansfördelar utan krav på geografisk samlokalisering. Geografisk närhet mellan aktörer är emellertid fortfarande viktigt. I en studie av tillväxtföretag i Norrland menar de intervjuade företagsledarna att även om IT minskar behovet av geografisk närhet på ett flertal områden så är fysiska kontakter fortfarande mycket viktiga, särskilt vad gäller mer komplexa relationer och kunskapsutbyten.⁶⁵

Samverkan skapar dynamik och flexibilitet

I takt med att den internationella konkurrensen ökar får företagets relationer till omgivningen allt större betydelse. I forskningslitteraturen ges flera förklaringar till varför samverkan i nätverk är viktigt.⁶⁶ Interaktion mellan olika aktörer stimulerar innovationsarbete eftersom ny kunskap växer fram då olika etablerade kunskaper slås samman. Samarbete innebär också att flera aktörer delar på de kostnader och risker som

---

⁶³ Geroski, Machin & van Reenen (1993)

⁶⁴ Nutek info 079-2000

⁶⁵ Nutek info 079-2000

⁶⁶ Se exempelvis Ekstedt m.fl. (1994), Håkansson (1989), Johannisson & Lindmark (1996), Larsson (1998) samt Gustavsen & Hofmaier (1997)

innovationsarbete medför och innovationer som stöds av flera företag har större chans att få genomslagskraft.

Ytterligare en förklaring är att samverkan skapar möjligheter för specialiserade företag att bli mer flexibla gentemot kundernas önskemål. Företagen tillverkar själva allt färre komponenter samtidigt som kunderna ställer högre krav på kompletta produkter snarare än på enskilda delar. För att ett företag ska kunna leverera det som efterfrågas måste således ett samarbete med andra skapas. Detta benämns i litteraturen som flexibel specialisering.

Samverkan är dock inte enbart positiv. Det innebär också att ett företag förlorar en del av kontrollen och kan bli beroende av nätverket. Samarbete med andra aktörer medför också kostnader; det tar tid att bygga upp och underhålla relationer och kontaktarbetet kan också medföra dyrbara resor.⁶⁷

Antalet strategiska allianser mellan företag har ökat de senaste decennierna. Flera av dessa berör FoU och samarbete kring ny och förändrad teknologi. Dessa mönster pekar på ökad interaktion i ekonomin och på den ökade betydelsen av samverkan.⁶⁸

En studie av italienska kluster⁶⁹ visar att de involverade företagen har en större förmåga att agera på nya marknader och att snabbt anpassa sig till nya marknadsförhållanden än företag som inte tillhör ett kluster. Denna reaktions- och anpassningsförmåga består av en större benägenhet att specialisera produktionen, expandera produktsortimentet och öka produktkvaliteten genom differentiering och mindre innovationer. Företag i de undersökta klustren engagerade sig inte så mycket i att ta fram nya produkter, utan baserade sin konkurrenskraft på användning av teknologier som kan nyttjas på flera områden, hantverksmässighet och anpassning av produkterna.⁷⁰

En annan studie⁷¹ av italienska kluster inom textil- och klädindustrin visar att företagen i dessa presterade bättre än företag som inte tillhörde dem. Det berodde främst på två saker:

1. Spridningen av information inom klustren, både informellt och formellt, innebär att informationskostnaderna minskar drastiskt.
2. Det konkurrenspräglade klimatet inom klustren ger upphov till bättre kvalitet på produkterna.

---

⁶⁷ ITPS (2001)

⁶⁸ OECD (2000a)

⁶⁹ Ett kluster är en social, kulturell och ekonomisk enhet. Där råder koncentration av produktion, innovationer och specialisering på en sektor. Konkurrens råder samtidigt som samarbete baserat på tillit och personliga relationer. Både formella och informella kontakter är viktiga.

⁷⁰ Guerrieri & Iammarino (2000)

⁷¹ Becchetti & Rossi (1998)

Socialt kapital en allt viktigare faktor för lokal tillväxt

I dag framstår andra faktorer än de traditionella som avgörande för konkurrenskraft och utvecklingsförmåga i regioner. Företagen är allt mer beroende av sin lokala miljö, det vill säga hemmabasens betydelse har ökat. Studier visar att betydelsen av lokala tillgångar i form av socialt kapital,⁷² kultur och företagsklimat är viktiga för företagets överlevnad.⁷³ Även om de traditionella förklaringsfaktorerna – tillgång på arbetskraft, kapital, råvaror och infrastruktur – fortfarande är viktiga, har deras betydelse minskat. Forskarna är allt mer övertygade om att lokal förnyelse i samhälle och näringsliv har sin grund i kreativa, dynamiska och kaosartade miljöer. Ett flertal studier⁷⁴ visar att det, givet en viss miniminivå på de traditionella produktionsfaktorerna, är andra faktorer som förklarar skillnader i tillväxt mellan regioner. Dessa är relaterade till företagets organisation av arbetet, kompetens, förmåga till lärande och innovationsförmåga, samverkan och socialt kapital.⁷⁵ Det sociala kapitalet leder bland annat till goda förutsättningar för samverkan och kunskaps spridning. Det sociala kapitalet byggs upp lokalt och kan därmed inte köpas eller flyttas. Det bygger också på regionens unika historiska erfarenheter och förutsättningar vilket gör det svårt att imitera och skapa ”utifrån”.

Regioner tenderar att ha olika ”personligheter” som beror på det kombinerade resultatet av individuella personligheter, sociala och affärsmässiga interaktioner och nätverk, institutioner och helt enkelt slumpen. Socialt kapital som har anpassats efter en viss produktion i en region har stor betydelse för den regionens tillväxt. Men sådant socialt kapital kan också motverka nya entreprenörer som tillhör en annan typ av produktion och har andra nätverk.

Krugman menar att regionalt socialt kapital i viss mån är ”evigt”, men att de regioner som röner framgång varierar över tiden. Det finns många exempel på regioner som varit framgångsrika vid ett tillfälle och sedan inte hängt med i ekonomins förändringar. Storskaliga industriregioner är ett sådant exempel. Dessa regioner har ett överskott på gammalt och improduktivt socialt kapital och underskott på nytt och produktivt sådant. Det improduktiva sociala kapitalet består av normer, värderingar, kunskap och preferenser som stödde den gamla industriproduktionen, men som kommer i konflikt med de produktionsstrukturer som finns och växer i andra mer framgångsrika regioner.⁷⁶

Ett kännetecken för socialt kapital som uppmuntrar entreprenörsanda och ny typ av produktion är diversifiering, kombinerat med en förmåga att ombildas och rekonstrueras. Det är sannolikt de regioner som har ett mer diversifierat socialt kapital, där individuella nätverk skapas och förstörs kontinuerligt, som lyckas omforma sitt sociala kapital i takt med ekonomiska förändringar. Detta kräver ett socialt kapital som

---

⁷² Socialt kapital ses här som relationer och förtroende mellan människor eller grupper

⁷³ Se exempelvis Putnam (1993), Maskell (1999), Berggren m.fl. (1998), Larsson (1998)

⁷⁴ Se exempelvis Porter (1990), Putnam (1993), Berggren m.fl. (1998)

⁷⁵ Se exempelvis Pfeffer (1994), Nutek info 079-2000

⁷⁶ Bolton & Westlund (2000)

är tämligen heterogent, men samtidigt har tillräckliga länkar mellan olika aktörer för att konkurrenskraftiga nätverk ska kunna byggas upp. Ingen enskild aktör eller grupp får vara dominerande i en region, balansen måste vara dynamisk. Det krävs både starka långsiktiga länkar och svaga tillfälliga länkar mellan olika aktörer samt både interna och externa länkar. Det krävs också att balansen mellan homogena och heterogena element av det sociala kapitalet är optimal.⁷⁷

Företagande viktig faktor bakom tillväxt och sysselsättning

Vad som än förändrats i dagens samhälle beror det på att företagsamheten släppts loss, menar Fölster. Den är dock inte jämnt spridd i landet. Vissa regioner i Sverige har en miljö präglad av entreprenörsanda medan andra är företagarsvaga. En lokal kultur av entreprenörsanda skapas där synergier utvecklas mellan olika kompetenser och med en rörlighet av arbetskraft både mellan företag och till nyföretagande.

Det finns ett antal faktorer som inverkar på människors beslut att starta eget företag. Det kan vara önskan om större självständighet, osäkerhet kring den ekonomiska utvecklingen, möjligheten att förbättra sin inkomst och flykt från arbetslöshet. Men skillnaderna i företagsbestånden mellan regioner är så stora att de inte bara kan förklaras av dessa faktorer. Det är här företagskulturen kommer in i bilden. Företagarbygder har ofta en lång historia av företagande, de har informella nätverk samt medborgaranda och attityder som främjar företagandet.⁷⁸

Om en region har många företagare kan det skapa gynnsamma villkor för nya företagare, dels genom att tillhandahålla kapital, kunskap och stöd, dels genom att rösta och påverka politiken. En god cirkel uppstår. I de regioner som hamnar i en ond cirkel finns färre företagare vilket innebär att färre har förståelse för företagets villkor och färre röstar på företagarevänlig politik. Ett stort företagande ger således upphov till fortsatt stort företagande och vice versa.

Under en stor del av 1990-talet har högteknologi och utbildning varit i fokus i tillväxtdebatten. Men tillväxten har under 1990-talet inte varit högst i regioner som satsat på utbildning och teknik. I stället har företagartäta regioner varit vinnarna, även de som inte är högteknologiska. Under 1970-talet var det regioner med många företagare som var fattiga, men kring 1990 vände det. Fölster visar att det nu finns ett starkt positivt samband mellan andelen företagare och både inkomstnivåer och tillväxt. I en annan studie visas att Norrlands eftersläpning i sysselsättning har ett samband med den låga företagandelen.⁷⁹

Enligt Fölster är företagandet av avgörande betydelse för Sveriges förmåga att hämta in gapet i tillväxt till andra nationer som skapats de senaste 30 åren. Antalet företagare mätt som andelen av befolkningen, har inte ökat nämnvärt i Sverige det senaste decenniet och en internationell jämförelse visar att Sverige har få företagare. Den entreprenörsanda som finns är starkt koncentrerad till vissa geografiska områden och till vissa yrkesgrupper.

---

⁷⁷ Bolton & Westlund (2000)

⁷⁸ Fölster (2000)

⁷⁹ Fölster (2000)

Fölster visar således att omfattningen av företagsbeståndet är viktigt för regioners tillväxt, men gäller det alla typer av företag? En forskningsstudie baserad på 74 regioner i Tyskland (väst) undersöker om det är stora etablerade företag som står för den regionala utvecklingen, mätt som tillväxt i sysselsättningsgrad, eller om det är nya företag. Deras slutsats är att båda dessa typer av företag kan bidra till sysselsättning, men inte i alla typer av regioner. Författarna har observerat fyra olika typer av regioner: regioner med hög sysselsättningstillväxt och hög startfrekvens av nya företag, regioner med hög sysselsättningstillväxt och låg frekvens av nyföretagande, regioner med låg sysselsättningstillväxt och hög frekvens av nyföretagande samt regioner med låg sysselsättningstillväxt och låg frekvens av nya företag. Eftersom regioner uppenbarligen kan ha hög sysselsättning samtidigt som nyföretagandet är lågt menar författarna att det inte är så enkelt som att fokusera på stimulans av nyföretagande i alla typer av regioner och hoppas på ökad sysselsättning.

Studien visar emellertid att regioner med en hög frekvens av nystartade företag har en *långsiktig* bättre sysselsättningsutveckling. De regioner som hade hög sysselsättningstillväxt under 1990-talet hade en hög startfrekvens av nya företag under 1980-talet. Forskarna konkluderar att även om nystartade företag inte är nödvändiga för sysselsättningstillväxt på kort sikt kan de vara grunden för framtida sysselsättning och de är därmed centrala för långsiktig ekonomisk utveckling.⁸⁰

Flexibilitet och lärande – mantra i den nya ekonomin

Nya produkter och nischer introduceras ständigt och försvinner sedan. Att snabbt upptäcka och reagera på förändringar i marknader, teknologier och konkurrens blir därför viktigt. Organisationer i kunskapsekonomin måste lära sig att leva med ständig förändring, bli smidiga och anpassningsbara för att överleva.⁸¹

I detta sammanhang är organisation av arbetet ett kraftfullt medel. Ett högt konkurrenstryck ökar behovet av flexibla organisationslösningar. I dag betonas styrning genom idéer och mål snarare än uttalade befattningar och chefer som styr arbetet i detalj. Trenden går mot att olika typer av arbetsuppgifter inte skiljs åt i lika stor utsträckning och personalen utför ett flertal arbetsuppgifter och blir rörliga inom organisationen.

En arbetsorganisation där ansvar och befogenheter är decentraliserade möjliggör i högre grad lärande i arbetet. Standardiserade lösningar och formaliserade procedurer fungerar dåligt i en omvärld under ständig förändring och ökade kundkrav.⁸² Det finns emellertid även en positiv sida av standardisering av exempelvis processer. Standardisering skapar möjligheter till ökad effektivitet och produktivitet.

I en studie har Nutek undersökt graden av flexibilitet i företag i olika typer av regioner. Flexibiliteten mäts som förekomst av decentraliserade arbetsorganisationer, kompetensutveckling av personalen, samverkan med andra aktörer, användning av IT och innovationsförmågan. Studien visar bland annat att regioner, där företagen är mer

---

⁸⁰ Audretsch & Fritsch (2000)

⁸¹ Blomgren & Kuikka (1998)

⁸² Nutek info 052-2000

flexibla, tenderar att ha en högre ekonomisk tillväxt. Det finns således ett positivt samband mellan flexibilitet i företag och regioners ekonomiska tillväxt.⁸³

Sammanfattning om tillväxtens drivkrafter

Drivkrafterna för tillväxt och utveckling i den nya ekonomin handlar om samverkan, utveckling av teknologier, vetenskap, företagande, utbildning och kompetens, arbetsorganisation, konkurrens och lärande. Det är de flesta forskare tämligen överens om.⁸⁴

Tillgången på kompetens bestämmer tillväxten i allt större utsträckning. Individernas och företagens kunskapskapital är den strategiska produktionsfaktorn. Tillvaratagande och utveckling av kompetens blir således ett mycket strategiskt område för företagen och regionerna.

Den ökade konkurrensen i ekonomin har medfört att företagen kontinuerligt måste utveckla sin verksamhet och sina produkter. Strategisk användning av IT kan underlätta detta innovationsarbete. IT kan även under vissa omständigheter upphäva behovet av fysisk närhet. Men relationer till omgivningen förblir viktigt. Samverkan ger upphov till nya innovationer, delade kostnader, lägre risker och flexiblere produktion.

Det sociala kapitalet ges en allt större betydelse för regional utveckling. Forskarna är allt mer övertygade om att förnyelse i samhälle och näringsliv har sin grund i miljöer präglade av ett kreativt och dynamiskt socialt kapital. Det sociala kapitalet byggs upp lokalt och kan inte kopieras regioner emellan, än mindre köpas eller flyttas.

Ytterligare en drivkraft för tillväxt i den nya ekonomin är företagande. Enligt Fölster är företagande av central betydelse för ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Studier visar dock att ensidigt fokus på nystartade företag inte är den bästa strategin för ökad sysselsättning och tillväxt i alla typer av regioner. Att satsa på befintliga företag kan vara en nog så kraftfull strategi. Organisation av arbetet är ett viktigt verktyg för att främja lärande och flexibilitet i företagen.

---

⁸³ Nutek info 079-2000

⁸⁴ Se exempelvis Blomgren & Kuikka (1998), Eliasson (2000), Eriksson & Ådahl (2000)

Kapitel 6 Diskussion med ett regionalt perspektiv

Denna litteraturstudie visar att det finns mycket tyckande och tolkningar kring det som kommit att kallas den nya ekonomin. Men att informations- och kommunikationstekniken har en genomgripande påverkan i samhället, att ekonomin är starkt internationaliserad och att kunskap och kompetens är centralt, torde ingen motsätta sig.

Elektroniken och kanske främst informationstekniken är den industriella världens tredje omvälvande innovation med tydliga implikationer för hela samhället. En teknisk innovation som bryter igenom så totalt är inget nytt och det är förmodligen inte heller sista gången det händer. Vi råkar bara leva ungefär 100 år efter det förra stora tekniska genombrottet, elektriciteten. De som lever om ytterligare 100 år kan tänkas få uppleva en liknande situation.

Schön visar att det går att observera samma typer av förlopp under alla de tre industriella revolutionerna, det vill säga det går att se ett mönster i utvecklingen under en period på mer än 200 år. Det är en lång observationsperiod, de flesta nöjer sig med betydligt kortare utan att för den skull låta bli att dra slutsatser om trender etc. Efter att ha läst Schöns bok är det därför svårt att hålla med dem som ser ”den nya ekonomin” som något som kommer rädda oss från allt och garantera hög och stabil tillväxt från och med nu. Ingen empiri kan bevisa att tillväxten skulle ha blivit särskilt uthållig under den senaste tiden. Dessa framtidsoptimister har nog börjat ifrågasätta sin framtidsbild med tanke på den avmattning vi nu ser i många länder, kanske främst i USA. Konjunkturcykeln har uppenbarligen inte spelat ut sin roll. Tekniska genombrott ställer mycket på ända, men snart är de blott ett redskap som vi tar för givet, som finns överallt och vars användning inte längre genererar extra vinster.

Men visst förändras ekonomin kontinuerligt! Det innebär exempelvis nya företagsstrukturer, ökade kompetenskrav och svagare gränsdragningar mellan industri- och tjänsteföretag. Detta påverkar företagens strategier på en rad områden. Till exempel ser vi i dag tydligare fokus på kärnverksamhet och samverkan, nya processer och ökad kundorientering. Det ställs större krav på kunskap och kompetens och att företagen på ett mer strategiskt sätt ser över hela sin verksamhet. Globalisering tillsammans med snabb informationsspridning via IT, förändrar också konkurrenssituationen för företagen. Därmed blir förmågan att upprätta globala nätverk, utveckla nya sätt för lärande och anpassa strategier och organisation på kort varsel, nödvändiga förutsättningar för konkurrenskraft och överlevnad.⁸⁵

De företag som inte förmår hantera kontinuerliga förändringar och skapa kontakter med omvärlden blir förlorare på lång sikt. Enligt Eklund är förlorarna i första hand de företag som inte förmår ta till sig ny teknik. Ofta är dessa företag stora och marknadsledande och företagskulturen förknippad med gammal teknik.⁸⁶

---

⁸⁵ Guerrieri & Iammarino (2000)

⁸⁶ Eklund (1999)

Sveriges regioner står också inför nya utmaningar. I och med globaliseringen och internationaliseringen har regionerna en ny arena att agera på, i stället för enbart den nationella. Konkurrens tenderar i mångt och mycket att ske mellan regioner i stället för mellan nationer. När handelshindren monteras ned betyder nationella gränser allt mindre och regionerna blir viktigare. Regioner betraktas i dag som självständiga marknadsplatser och inte som inneslutna delar i en nationell enhet.⁸⁷

De strategiska drivkrafterna för ekonomisk tillväxt som beskrevs i föregående kapitel är dock i viss mening generella och kanske mer tillämpbara på nationell nivå. Detta utesluter emellertid inte att enskilda regioner kan arbeta utifrån dem för att möta nya situationer i omvärlden och anta nya utmaningar. Därmed inte sagt att alla regioner bör satsa på alla områden. Olika regioner står inför olika möjligheter och svårigheter där alla har olika förutsättningar. Regionerna måste således utgå från sina unika förutsättningar när det gäller att hitta framtidens framgångskoncept.

Kunskap – en strategisk tillgång

Kunskap är, och har i princip alltid varit, en viktig faktor bakom ekonomisk tillväxt och utveckling. Redan under den andra industriella revolutionen ökade kraven på befolkningens kunskap, då allt mer av produktionen blev teknikbaserad. Kunskapens betydelse har inte tidigare blivit uppmärksammas i lika stor utsträckning, inte minst gäller det i ekonomiska produktionsmodeller.

Kunskap är ett företags viktigaste tillgång. Detsamma gäller för regioner och nationer. Alla regioner har någon form av kunskapskapital, formellt eller osynligt. Det osynliga kunskapskapitalet finns bundet i individer, organisationer, kontakter och nätverk. Det är således inte lätt att med politiska medel påverka en regions osynliga kunskapskapital. Det formella kunskapskapitalet kan däremot påverkas, främst genom utbildningssystemet och vidareutbildning, men också genom att skapa incitament för individer att röra sig mellan regionernas arbetsmarknader.

Att generera och därtill behålla kunskap är inte någon lätt uppgift för många regioner. Många ser sina välutbildade flytta till storstäderna. Men det är positivt med rörlighet som befrämjar kunskapsinhämtning utifrån. Problemet i dag är att utflyttarna inte flyttar tillbaka och tar med sig sin nyvunna kunskap i bagaget. Många regioner kan inte erbjuda en miljö som attraherar en viss typ av människor. Det behöver då inte bara handla om att tillhandahålla arbetstillfällen utan även utbud av kultur, service, infrastruktur etc. Som Braunerhjelm & Thulin menar: Om det inte finns en bra miljö för kunskapskapitalet riskerar det att gå förlorat till andra regioner.⁸⁸ Vad som är en bra miljö kan variera över tiden och varierar kanske främst med individuella preferenser. Det finns inga generella faktorer som är lätta att peka på. En bra miljö kan också variera beroende på typen av kunskapskapital.

Studier visar att många företag har svårt att få tag på den arbetskraft de behöver, oftast gäller det högskoleutbildad arbetskraft.⁸⁹ För att regionens företag ska kunna bidra med

---

⁸⁷ Nutek info 079-2000

⁸⁸ Braunerhjelm & Thulin (2000)

⁸⁹ Nutek info 032-2000

sin fulla potential till den ekonomiska tillväxten gäller det således för regionerna att kunna attrahera högutbildad arbetskraft. Bristen på kompetens ska dock inte tolkas som en allmän brist på högskoleutbildade utan det avser i första hand exempelvis lärare och civilingenjörer. Det finns även tecken på ökad brist inom många övriga yrkesområden och diskussionen bör därför inte ensidigt fokusera på de högskoleutbildade. Vissa regioner med låg utbildningsnivå har visat sig kunna kompensera detta med till exempel ett gott entreprenöriellt klimat.⁹⁰

Det är också viktigt att det finns förutsättningar för att sprida kunskap. Detta kan främjas genom exempelvis en sådan konstellation som de regionala partnerskapen samt genom att personer rör sig mellan företag, mellan regioner och mellan näringsliv och offentlig sektor. Rörlighet av människor och inflöde av kunskap är otroligt viktigt. Särskilt viktigt torde rörlighet av arbetskraften vara för mindre regioner där utbudet är begränsat. En region kan inte fungera framgångsrikt isolerad från omvärlden. Samtidigt visar studier och erfarenheter att den lokala miljön är av central betydelse för all sorts utveckling. ”Global överblick måste kombineras med lokal inblick”.⁹¹ Import av kunskap blir i detta sammanhang en viktig framgångsfaktor i den nya ekonomin. En region som kan attrahera och behålla experter och entreprenörer och andra personer med värdefull kunskap har en fördel framför andra när det gäller att lyckas i den nya ekonomin.

Kunskap kan också spridas genom att tillvarata invandrares kunskaper på ett bättre sätt. Andra sätt att stärka kompetensen i en region kan vara att arbeta för att få utflyttade ungdomar att flytta tillbaka och för högskolorna att få inflyttade studenter att stanna kvar efter studierna och inte bara se orten som en tillfällig studieort. I detta fall krävs det en starkare integration mellan studenter och övriga invånare i regionen. Det är lätt hänt att studenterna lever ett eget liv på ett avgränsat campusområde. En åtgärd för integration kan vara att sprida studenterna över staden och inte förlägga allt studentboende till campus.

Men det handlar också om att tillvarata den kompetens som redan finns i regionerna. Studier visar att kompetensutveckling och vidareutbildning leder till högre produktivitet och lönsamhet i företagen.⁹² Därför är det också viktigt för regionerna att stimulera och uppmuntra företagen att bedriva olika former av kompetensutveckling för de anställda.

De regionala högskolorna ses av många som tillväxtmotorer och detta är också fallet på ett flertal ställen i landet. Den regionalpolitiska utredningen visar ett positivt samband mellan sysselsättningsutveckling och tillgänglighet till utbildningsplatser inom högre utbildning. Högskolorna innebär naturligtvis också att andra faktorer förstärks; boendemiljön blir attraktivare och kulturklimatet förbättras. Betydelsen av enskilda högskolor varierar emellertid och beror inte enbart på antalet utbildningsplatser.⁹³ På vissa ställen har högskolorna dock svårt att fylla sina utbildningsplatser och vissa utbildningar kan vara av bristande kvalitet. För att kunna konkurrera med de etablerade

---

⁹⁰ SOU 2000:87

⁹¹ SOU 2000:87 s.108

⁹² Nutek info 052-2000

⁹³ SOU 2000:87

universiteten är det viktigt för högskolorna att profilera sig och det har vissa lyckats med, andra inte. Det är svårt att som en liten högskola försöka vara en kopia av de större universiteten med bredd vad gäller alla utbildningsområden. Enligt den regionalpolitiska utredningen är det av stor vikt att i högre grad uppmärksamma betydelsen av högskolans utbildningsinriktning för regionens allmänna ekonomiska utveckling. Det visar sig att studenter ofta väljer en högskola i den geografiska närheten och då får den regionala högskolans profil större betydelse för den regionala arbetsmarknadens möjlighet att rekrytera kvalificerad arbetskraft.⁹⁴

Vissa forskare menar emellertid att det är de yrken som inte kräver högre utbildning som kommer vara vinnarna i framtiden. Redan i dag syns tendensen i USA – det är låginkomsttagare som har den högsta procentuella förändringen i realinkomst och tillsammans med höginkomsttagare har låginkomsttagare en betydligt högre tillväxt i antal arbetstillfällen än medelinkomsttagare. Bland andra Rojas och Henrekson menar att inom några år kan den utvecklingen nå Sverige. Ett starkt efterfrågetryck kommer att skapas på de tjänster som inte är mobila och de jobb som inte kan ersättas av maskiner. För kvalificerade yrken är marknaden mer mättad och internationellt konkurrensutsatt. Henrekson menar att IT-jobben lätt kan flyttas till Indien eller Kina och att det är ”trams” att de enkla jobben hotas i den nya ekonomin. Det är de kvalificerade som lever farligt, enligt Henrekson. I framtiden kommer i stället de lågutbildade och de med praktisk utbildning att gynnas. Men samtidigt menar Henrekson att individer som är ”mycket välkvalificerad arbetskraft” även fortsättningsvis kommer vara efterfrågade. Hit räknar Henrekson exempelvis projektledare och systemutvecklare. De är inte geografiskt flyttbara i samma utsträckning som de som skriver själva programmen.⁹⁵ Industriförbundet menar emellertid att den nya ekonomin ställer högre krav på arbetskraften. De nya jobben skapas framförallt i kunskapsintensiva sektorer och enligt dem är det därför sannolikt att utbildning kommer bli än viktigare i framtiden.⁹⁶

Dra nytta av varandras kunskaper!

Samverkan mellan olika företag och sektorer är avgörande för dynamik och tillväxt i ekonomin. Kontakterna kan vara av både formell och informell karaktär. Samverkan inom FoU är ofta av formell karaktär och kan inbegripa både företag och traditionella forskningsmiljöer såsom universitet och högskolor. Det är viktigt att försöka stimulera mindre företag att delta i samverkansrelationer mellan större företag och universitet så att även de får del av kunskapsmiljöerna och kompetensen i både högskoleforskningen och storföretagens FoU. Ofta beror emellertid givande samverkan mellan högskola och näringsliv på personliga kontakter mellan forskare och företagare. Högskolorna har svaga incitament att ägna sig åt den så kallade tredje uppgiften vilken innebär samverkan med näringslivet. Kontakter mellan högskola och företag är bäst utvecklade när det gäller de större företagen eftersom kulturskillnaderna tenderar att vara mindre mellan högskolorna och de större företagen än mellan högskolorna och de mindre företagen.⁹⁷

⁹⁴ SOU 2000:87

⁹⁵ Vision 2.0 2001-01-29

⁹⁶ Industriförbundet (2000)

⁹⁷ SOU 2000:87

Det råder inget tvivel om att samverkan medför kunskapsspridning, bidrar till större sannolikhet för lyckat innovationsarbete, medger ökad effektivitet och bidrar till ökad produktivitet i företagen. Men det gäller för företagen att hitta rätt samverkanspartner och att inte bara fokusera på nätverk i den egna regionen utan även lyfta blickarna utåt. Samverkan är även viktig mellan större enheter som regioner och nationer.

När samverkan sker inom ett visst geografiskt område och inom en viss bransch samt även innefattar informella kontakter och konkurrens kan man påstå att det uppkommit ett kluster. Konkurrenskraftiga kluster är något som alla regioner önskar sig, men dessa låter sig inte lätt skapas. I stället är de ofta resultatet av lång tradition, förekomst av väl anpassat socialt kapital och till viss del även slumpen. I de fall där kluster eller specialiserade miljöer uppkommit med en medvetenhet, inte spontant, är det ofta *en* lyckad satsning som sedan har lett vidare. Att hitta denna satsning är inte enkelt, men det handlar om att tänka strategiskt och sedan ta chansen när den kommer. Inte sällan är det en enskild person som varit drivkraften.

Samverkan har visat sig vara i princip nödvändig för företagens innovationsarbete. Företag som kontinuerligt utvecklar sina produkter och tjänster är de som överlever långsiktigt och därmed bidrar till regionens utveckling. Det behöver inte handla om helt nya produkter och tjänster utan även förändringar av redan existerande. Innovationsarbete är något som hör till företagens interna verksamhet och kan därför vara svårt att påverka med politiska medel. Det gäller då att skapa förutsättningar, bland annat underlätta riskfinansiering och samverkan mellan olika aktörer. Andra områden som blir viktiga för ett gynnsamt innovationsklimat är tillgången på kompetens och infrastruktur.

IT överbryggar inte alla avstånd

Informationstekniken är en viktig del av infrastrukturen. För att IT:s positiva effekter ska kunna slå ut till fullo är spridning av tekniken en viktig funktion. Det handlar om att sprida möjligheterna och göra fler delaktiga i den nya tekniken. Därigenom vidgas användningsområdena för den nya tekniken. Forskning visar att samtidigt som spridning är en förutsättning för att ny teknik ska ge positiva effekter är det också det som gör att tekniken till slut inte ger högre lönsamhet. Men för att få de positiva effekterna på tillväxten måste spridningen komma till stånd.

Teknik är emellertid inte mycket värt om det inte används på ett strategiskt och ändamålsenligt sätt. Detta innebär att en ökad tillgänglighet till tekniken är nödvändigt men inte tillräckligt. Det är inte tillgången på tekniken som ger positiva tillväxteffekter utan hur den används. Här kan man lyfta in vikten av att främja medvetenhet och skapa incitament för utbildning och kompetenshöjning. Många företag uppger att det största problemet vid införande av ny informationsteknik är kompetensbrist.⁹⁸ Att företag i de ”gamla” branscherna tillgodogör sig den nya tekniken kan på sikt vara lika viktigt som vilken region som har flest företag i de ”nya” branscherna.

IT:s avståndsminskande potential har ofta varit uppe i den allmänna debatten. Det finns i dag större möjligheter att arbeta hemma och koppla upp sig mot arbetsplatsen, läsa på

---

⁹⁸ Nutek info 078-2000

distans, ha videokonferenser etc. Men forskning och även praktiken visar att IT ofta inte kan överbrygga behovet av fysisk närhet. Hoppet som satts till denna effekt av IT har möjligtvis varit för stort. Tekniken visar i stället på en centraliserande effekt och flyttströmmar från storstäderna lyser med sin frånvaro. Det kan dock tänkas att det är en steg ett-process. På sikt kommer tekniken ha utvecklats så att det motsatta inträffar. Wetterberg kallar det för steg två, då tekniken spritt sig till alla sektorer och ger människor nya möjligheter och val. Men där är vi uppenbarligen inte ännu. Folk bor helt enkelt inte i de större städerna bara för att de måste och inte har möjlighet att jobba på annan ort. Det är så mycket mer som påverkar en individs val av bostadsort. Den regionalpolitiska utredningen pekar exempelvis på vikten av ett rikt kulturliv, i synnerhet gäller det för akademiker.⁹⁹ För mer perifera regioner ligger därför utmaningen i att skapa attraktiva livsmiljöer med andra medel.

IT:s avståndsminskande potential har därmed inte realiserats. Detta missgynnar gles- och landsbygden. Företag kan inte verka i sin ensamhet trots att tekniken till viss del underlättar detta. I stället söker sig företag till miljöer där det finns en kritisk massa av andra företag i samma eller kompletterande branscher och där det finns tillgång till efterfrågad arbetskraft, riskkapital, infrastruktur etc. I dag är det svårt att locka till sig företag med löften om att IT kommer att överbrygga alla avstånd. Fysisk närhet är alltjämt viktigt och väger tungt i företagets lokaliseringsbeslut.

Lokala miljöer kan inte kopieras

Industrialiseringen har spridits till fler länder och många av dem har gott om billig arbetskraft vilket blir en komparativ fördel för dem. I de gamla industriländerna har de komparativa fördelarna förskjutits mot tjänster och tjänsteintensiv produktion. I gamla industriregioner kan exempelvis traditioner, socialt kapital och institutioner verka som hinder och trögheter i en omvandlingsprocess från industritillverkning till mer tjänstebetonad verksamhet. Det blir ett negativt omvandlingstryck. Utmaningen blir att förändra produktion, institutioner och även socialt kapital i den mån det går, efter de nya förutsättningarna. Under en sådan omvandling ser man ofta att tillväxtgapet ökar mellan drivande och eftersläpande regioner. Detta ligger i omvandlingens natur. De regioner som misslyckas blir de som har för få tillgångar för att klara sig i konkurrensen och de som inte förmår organisera och nyttja sina tillgångar på ett sätt som gör att de kan dra fördelar av de tillgångar de redan har.¹⁰⁰

Att kopiera andra regioners framgångsrika förehavanden är omöjligt. Varje region måste i stället se vad just de har för förutsättningar och agera utifrån det. Det kan innebära att gamla mönster måste brytas. En chans kanske bara kommer en gång och då gäller det att ta tillvara den. Konservativa inställningar kan dock göra att chanserna går förbi.

Ökat antal företag – inte så lätt i praktiken

Forskning pekar på vikten av ett stort företagsbestånd för att främja regional tillväxt och utveckling. En förutsättning för ett stort företagsbestånd är att det finns gott om efterfrågad arbetskraft. I dag är det främst inom IT som det efterfrågas kompetens. En

⁹⁹ SOU 2000:87

¹⁰⁰ Shatten (2000)

region som vill öka sitt företagsbestånd hamnar lätt i ett moment 22; för att attrahera företag krävs tillgång till arbetskraft och för att attrahera arbetskraft krävs arbetstillfällen.

Men annan forskning visar att det kanske inte är nystartade företag som är den enda nyckeln till tillväxt. Det gäller att inte bara lägga kraft på att försöka få nya företag att etablera sig i regionen utan också försöka underlätta för utveckling av de företag som redan finns i regionen. Det kan innebära att sprida information om betydelsen av arbetsorganisation, kompetensutveckling och samverkan. Tillgång till ny teknik är en viktig förutsättning, men det krävs mer än så – företagen måste också använda tekniken på ett ändamålsenligt sätt. Här kan det krävas informations- och utbildningssatsningar. En region som vill satsa på företagande bör också uppmuntra entreprenöriellt risktagande där det är tillåtet att misslyckas och få en ny chans.

Sammanfattning av diskussionen

Kunskap är och har i princip alltid varit, en viktig faktor bakom ekonomisk tillväxt och utveckling. Kunskap är företagets viktigaste tillgång och detsamma gäller för regionerna. För att en regions företag ska kunna bidra med sin fulla potential till den ekonomiska tillväxten gäller det således för regionerna att kunna attrahera kompetent arbetskraft. Det är också viktigt att det finns förutsättningar för spridning av kunskap. Rörlighet av människor och inflöde av kunskap utifrån blir då centrala faktorer.

Viss forskning pekar på vikten av ett stort företagsbestånd för att främja regional tillväxt och utveckling, men annan forskning visar att det kanske inte är nystartade företag som är den enda nyckeln till tillväxt. Det gäller då att inte bara lägga kraft på att försöka få nya företag att etablera sig i regionen utan också försöka underlätta för utveckling av de företag som redan finns i regionen.

Det är viktigt att försöka stimulera mindre företag att delta i samverkansrelationer med större företag och universitet så att även småföretagen får del av kunskapsmiljöerna och kompetensen i både högskoleforskningen och storföretagens FoU. Samverkan är givetvis även viktig mellan större enheter som regioner och nationer.

För att IT:s positiva effekter ska kunna slå ut till fullo är spridning av tekniken en viktig förutsättning. Det är dock inte tillgången på tekniken som i sig ger positiva tillväxteffekter utan hur den används. Här blir det viktigt att sprida kunskap och skapa incitament för utbildning och kompetenshöjning. Informationsteknikens avståndsminskande potential verkar inte ha realiserats. Tvärtom visar utvecklingen hittills att tekniken har haft en centraliserande effekt och flyttströmmar från storstäderna lyser med sin frånvaro. Folk bor ofta inte i de större städerna bara för att de måste och inte har möjlighet att arbeta på annan ort. För mer perifera regioner ligger därför utmaningen i att skapa attraktiva livsmiljöer med andra medel.

I gamla industriregioner kan traditioner, socialt kapital och institutioner verka som hinder och trögheter i en omvandlingsprocess från industritillverkning till mer tjänstebetonad verksamhet. Utmaningen blir att förändra produktion, institutioner och även det sociala kapitalet i den mån det går, efter de nya förutsättningarna. Att kopiera andra regioners framgångskoncept är oftast omöjligt. Därför ligger utmaningen i att se vilka förutsättningar just den egna regionen har och att agera utifrån dessa.

Litteraturförteckning

- Andersson, T (2000), "Is There a New Economy and Has Europe Joined It?", *Directorate for Science, Technology and Industry*, OECD, Paris
- Atkinson, R D & Court, R H (1998), "The New Economy Index – Understanding America's Economic Transformation", Progressive Policy Institute, Washington
- Audretsch, D B & Fritsch, M (2000), "Growth Regimes over Time and Space", Indiana University & Technical University Bergakademie Freiberg
- Becchetti, L & Rossi, S (1998), "The positive effect of industrial district on the export performance of Italian firms", *CEIS Working Paper* no 54, University of Tor Vergata, Rom
- Berggren, C m.fl. (1998), *Från Italien till Gnosjö – om det sociala kapitalets betydelse för livskraftiga industriella regioner*, Nya Jobb och Företag, rapport nr 2
- Berndt, E R & Morrison C J (1995), "High-tech Capital Formation and Economic Performance in US Manufacturing Industries", *Journal of Econometrics* 65
- Blomgren, Å & Kuikka, A (1998), *Företaget i kunskapsekonomin*, Exportrådet, Stockholm
- Bolton, R & Westlund, H (2000), "Local Social Capital and Entrepreneurship", Paper för symposium i Uddevalla *Entrepreneurship, Firm Growth and Regional Development in the New Economic Geography*, Trollhättan 15-17/6 2000
- Braunerhjelm, P & Thulin, P (2000), "Kunskapskapital, "viktlösa varor" och den nya ekonomin", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Eklund, K (1999), "You ain't seen nothin' yet! 10 teser om ny teknik och ny ekonomi", *Ekonomiskt perspektiv*, marknadsbrev till kunder i SEB 6/10 1999
- Eklund, K & Borg, A (2000), "Ny ekonomi – nya finansmarknader", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Ekstedt, E m.fl. (1994), *Kulturell friktion: konfliktkälla och förnyelsekraft i en integrerad ekonomi*, SNS förlag, Stockholm
- Eliasson, G (2000), "The New Economy and the New Labor Market – Perspectives on a New Europe", Paper för konferensen *Economic Integration in Europe: New Directions in Swedish Research*, Mölle 23-26/5 2000
- Eriksson, J A & Ådahl, M (2000), "Finns det en 'ny ekonomi' och kommer den till Europa?", *Penning- och valutapolitik* nr 1 2000

- Fölster, S (2000), *Företagarens återkomst – den nya ekonomin och det entreprenanta samhället*, SNS förlag, Stockholm
- Geroski, P, Machin, S & van Reenen, J (1993), "The Profitability of Innovating Firms", *RAND Journal of Economics*, vol 24, no 2
- Guerrieri, P & Iammarino, S (2000), "The Dynamics of Italian Industrial Districts: Towards a Renewal of Competitiveness", University of Rome, National Institute of Statistics, Italien
- Gustavsen, B & Hofmaier, B (1997), *Nätverk som utvecklingsstrategi*, SNS förlag, Stockholm
- Hamilton, C B (2000), "Den Rastlösa Ekonomin", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Henrekson, M (2000), "Den nya ekonomin: Effekter på företags- och belöningsstrukturen", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Hitt, L & Brynjolfsson, E (1996), "Productivity without Profit? – Three Measures of Information Technology's Value", *MIS Quartely*
- Håkansson, H (1989), *Corporate Technological Behavior: Co-operation and Networks*, Routledge, London
- Industriförbundet (2000), *Hårda data om den nya ekonomin*, Industriförbundet, Stockholm
- ITPS (2001), *Samverkan för konkurrenskraft*, kommande rapport, ITPS, Stockholm
- Jakobsson, U (2000), "Tillväxt och urbanisering i den nya ekonomin", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Johannisson, B & Lindmark, L (1996), *Företag, företagare, företagsamhet*, Studentlitteratur, Lund
- Larsson, S (1998), *Lokal förankring och global räckvidd: en studie av teknikutveckling i svensk maskinindustri*, Geografiska regionstudier nr 35, Uppsala universitet
- Lindbeck, A (2000), "ICT och den Nya Ekonomin", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Lundgren, K (1997), *IT-rapporten: om kunskapsbaserad ekonomi, sysselsättning och förändrade kompetenskrav*, Arbetslivsinstitutet, Solna
- Lundgren, N (2000), "Några sittbrunnsfunderingar kring den nya ekonomins effekter på inkomstfördelning och innovationstakt", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000
- Lönnroth, L (2000) "Förtroendet har blivit hårdvaluta i den nya ekonomin", *Vision 2.0* nr 41, 2000-10-11

Magnusson, L (2000), "Vad är egentligen det nya i den nya ekonomin?", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000

Maskell, P (1999), *Social Capital and Regional Development*, North nr 5, Nordregio

Nutek info 032-2000, *Kompetens – en bristvara? Företagens syn på kompetensförsörjning*, Nutek, Stockholm

Nutek info 052-2000, *Företag i förändring – lärandestrategier för ökad konkurrenskraft*, Nutek, Stockholm

Nutek info 078-2000, *Betydelsen av IT-användning för svenskt näringsliv*, Nutek, Stockholm

Nutek info 079-2000, *Företags flexibilitet och den regionala miljön*, Nutek, Stockholm

OECD (1996), *Technology, Productivity and Job Creation*, vol 2 Analytical Report

OECD (2000a), *A New Economy? The Changing Role of Innovation and Information Technology in Growth*, OECD Publications, Paris

OECD (2000b), *Economic Growth in the OECD area: Recent Trends at the Aggregate and Sectoral Level*, Working Paper no 248, OECD Publications, Paris

Oliner, S D & Sichel, D E (2000), "The Resurgence of Growth in the Late 1990s: Is Information Technology the Story?", *Federal Reserve Board*, Washington

Persson, M (2000), "Den nya ekonomin: globalisering, skattekonkurrens och tillväxt", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000

Persson, M & Siven, C-H (2000), "Den nya ekonomin", *Ekonomisk Debatt* nr 6 2000

Porter, M E (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, Macmillan, London

Putnam, R D (1993), *Den fungerande demokratin – medborgarandans rötter I Italien*, SNS förlag, Stockholm

Schön, L (2000), *En modern svensk ekonomisk historia*, SNS Förlag, Stockholm

Shatten, R A (2000), "Being Right Is Irrelevant – Strategies for Successful Metropolitan Leadership", Weatherhead School of Management, Case Western Reserve University

SOU 2000:7, *Långtidsutredningen 1999/2000*, Finansdepartementet, Stockholm

SOU 2000:87, *Regionalpolitiska utredningens slutbetänkande*, Näringsdepartementet, Stockholm

Vision 2.0, 2001-01-29, "It-jobben tappar status", nr 3

Wetterberg (2000), *Den nya ekonomin, arbetsmarknaden och historien*, rapportserien Nya jobb & företag, rapport nr 15

Whelan, K (2000), "Computers, Obsolescence and Productivity", *Federal Reserve Board*, Washington